

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА СЛОВАЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

ЮЛІЯ ЮСИП-ЯКИМОВИЧ

**МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ЧЕСЬКОЇ МОВИ ТА
ЛІТЕРАТУРИ У ЗЗСО**

**Методичний посібник
до практичних занять та самостійної роботи**

Ужгород – 2024

УДК 811.162.3(076):37.016
Ю 89

Юсип-Якимович Ю.В. Методика викладання чеської мови та літератури у ЗЗСО. Методичний посібник до практичних занять та самостійної роботи для студентів 4 курсу ОП «Чеська мова та література» ОС бакалавр галузі знань 03 «Гуманітарні науки» спеціальності 035 «Філологія» спеціалізації 035.038. «Слов'янські мови та літератури (переклад включно) перша - чеська». Ужгород, 2024. 94 с.

Рецензенти: Тиховська О.М., доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури ДВНЗ «УжНУ»;
Петрица Н.М., кандидат філологічних наук, доцент

Обговорено і затверджено на засіданні кафедри словацької
філології

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

«22» грудня 2023 р., протокол №7.

Рекомендовано до друку Вченою радою філологічного факультету

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

«26» грудня 2023 р., протокол № 5.

© Юсип-Якимович Ю.В., 2024 р.

© ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2024 р.

ЗМІСТ

1. ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

МОДУЛЬ 1

Тема 1. Metodika českého jazyka jako vědná disciplína.	5
Тема 2. Didaktické zásady uplatňované ve vyuce českého jazyka.....	6
Тема 3. Vyučovací metody. Klasifikace metod.....	7
Тема 4. Struktura vyučovací hodiny českého jazyka a její didaktická analýza.....	8
Тема 5. Učebnice českého jazyka, jejich struktúra a práce s nimi.....	10
Тема 6. Metodika vyučování morfologie českého jazyka, slovní zásoby, frazeologie.....	11

МОДУЛЬ 2

Тема 7. Didaktika české literatury jako vědná disciplína.....	12
Тема 8. Práce s literárním dílem (etapy, problémy). Metodika vyučování epického, poetického a dramatického textu.....	13
Тема 9. Vyučování životopisu spisovatele. Metodika vyučování epického, poetického a dramatického textu.	14

2. Питання для підсумкового контролю.....16

3. Рекомендовані джерела інформації20

4. Довідковий матеріал для підготовки уроків з чеської мови у ЗЗСО.....23

4. 1. Typy a struktura hodin jazykového vyučování.....24

4. 2. Kompetence, které rozvíjí a upevňují hodiny jazykového, literárního slohového vyučování.....25

4. 3. Přehled organizačních forem výuky.....26

4. 4. Stručná osnova hodiny.....27

4. 4.1. Struktura hodiny	28
4. 4. 2. Fragment hodiny.....	29
4. 4. 3. Схема аналізу уроку.....	32
4. 5. Vzor přípravy na vyučovací hodinu českého jazyka.....	34
4. 6. JAZYKOVÉ ROZBORY.....	41
4. 6. 1. Rozbor fonetický.....	42
4. 6. 2. Slovtvorný rozbor.....	43
4. 6. 3. Morfematický rozbor.....	45
4. 6. 4. Rozbor slovnědruhový a tvaroslovný.....	47
4. 6. 4. 1. Příklady morfologického rozboru jmen.....	52
4. 6. 4. 2. Příklady morfologického rozboru sloves.....	56
4. 6. 4. 3. Příklady morfologického rozboru neohebných slov.....	59
4. 6. 5. Rozbor syntaktický.....	60
4.6.8.1. Vzor rozboru syntaktického a tvaroslovného.....	65
4. 6. 6. Komplexní jazykový rozbor textu.....	67
4. 6. 9. 1.Vzor komplexního jazykového rozboru (9 třída).....	72

5. Довідковий матеріал для підготовки уроків з чеської літератури у ЗЗСО	76
5. 1. Typy hodin literární výchovy	76
5. 2. Vzor vyučovací hodiny při interpretaci textu.....	76
5. 3. Vzor přípravy na vyučovací hodinu slohové výchovy.....	80
5. 4. Tematická a kompoziční složka literárního díla.....	85
5. 5. Osnova rozboru uměleckého textu.....	87
5. 6. Struktura literárního díla.....	88
5. 7. Vzor: rozbor uměleckého textu.....	93

1. ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

МОДУЛЬ 1

Тема 1. Metodika českého jazyka jako vědná disciplína. Úvod.

1. Metodika českého jazyka a oblast jejího zájmu.
2. Vztah metodiky českého jazyka k ostatním vědním oborům.
3. Pojetí vyučování českého jazyka v minulosti a dnes.
4. Pojetí vyučování českého jazyka v současnosti

Основна література

1. Hubáček J., Jandová E., Svobodová D., Svobodová J. Čeština pro učitelé. Vade mecum bohemiae, 2013. – 376 s.
2. Kamiš K., Hanzová M. Didaktika českého jazyka a literatury [UJAK Praha](#) 2016. 340 s.
3. Kořánová I., Bermel N.. Interaktivní čeština. Univerzita Karlova, Karolinum, 2013. – 105 s.
4. Lesák J. Český jazyk a kultura mluveného projevu. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014.
5. Klímová K., Kolářová I. Čeština zajímavě a komunikativně I., Praha: Grada publishing, 2013,
6. Kolář Z., Vališová, A. Analýza vyučování. Praha: Grada Publishing, 2009.
7. Maňák J. Aktivizující výukové metody. Metodický portál: Články [online]. 23. 11. 2011, [cit. 2018-10-01].
8. Svobodová J. Didaktika českého jazyka s komunikačními prvky. Ostrava: PF OU, 2003.

Допоміжна

1. Grecmanová H., Urbanovská, E., Novotný P. Podporujeme aktivní myšlení a samostatné učení žáků. Olomouc: Hanex, 2000.
2. Klement M. Možnosti evaluace vzdělávacích materiálů určených pro distanční vzdělávání a e-learning. In Trendy ve vzdělávání 2010: Sekce pozvaných přednášejících. 1. díl. Olomouc: Votobia, 2010.
3. Neumajer O. Ideál elektronické učebnice. EDUin [online]. 2013 [cit. 2018-12-9]. Dostupné z: <http://neumajer-blog.eduin.cz/2013/04/21/idealelektronicke-ucebnice/>
4. Svobodová J. Jazyková specifika školní komunikace. Ostrava: PF OU, 2004.

5. Styblík V., Čechová M. Čeština a její vyučování -- Didaktika českého jazyka pro učitele SPN, 2010. 284s.
6. Štěpáník S. a kol. Školní výpravy do krajiny češtiny (didaktika českého jazyka pro ZŠ a VG) Praha, 2020. 320s.

Tema 2. Didaktické zásady uplatňované ve vyučování českého jazyka

1. Význam a vývoj didaktických zásad.
2. Základní didaktické zásady
 - 2.1. Zásada komplexního rozvoje osobnosti žáka.
 - 2.2. Zásada vědeckosti.
 - 2.3. Zásada individuálního přístupu
 - 2.4. Zásada spojení teorie s praxí
 - 2.5. Zásada uvědomělosti a aktivity .
 - 2.6. Zásada názornosti
 - 2.7. Zásada přiměřenosti .
 - 2.8. Zásada soustavnosti Zásada trvalosti.

Основна література

1. Hubaček J., Jandová E., Svobodová D., Svobodová J. Čeština pro učitelé. Vade mecum bohemiae, 2013. – 376 s.
2. Kamiš K., Hanzová M. Didaktika českého jazyka a literatury [UJAK Praha](#) 2016. 340 s.
3. Kořánová I., Bermel N.. Interaktivní čeština. Univerzita Karlova, Karolinum, 2013. – 105 s.
4. Lesák J. Český jazyk a kultura mluveného projevu. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014.
5. Klímová K., Kolářová I. Čeština zajímavě a komunikativně I., Praha: Grada publishing, 2013,
6. Kolář Z., Vališová, A. Analýza vyučování. Praha: Grada Publishing, 2009.
7. Maňák J. Aktivizující výukové metody. Metodický portál: Články [online]. 23. 11. 2011, [cit. 2018-10-01].
8. Svobodová J. Didaktika českého jazyka s komunikačními prvky. Ostrava: PF OU, 2003.

Допоміжна

1. Grecmanová H., Urbanovská, E., Novotný P. Podporujeme aktivní myšlení a samostatné učení žáků. Olomouc: Hanex, 2000.

2. Klement M. Možnosti evaluace vzdělávacích materiálů určených pro distanční vzdělávání a e-learning. In Trendy ve vzdělávání 2010: Sekce pozvaných přednášejících. 1. díl. Olomouc: Votobia, 2010.
3. Neumajer O. Ideál elektronické učebnice. EDUin [online]. 2013 [cit. 2018-12-9]. Dostupné z: <http://neumajer-blog.eduin.cz/2013/04/21/idealelektronicke-ucebnice/>
4. Svobodová J. Jazyková specifika školní komunikace. Ostrava: PF OU, 2004.
5. Styblík V., Čechová M. Čeština a její vyučování -- Didaktika českého jazyka pro učitele SPN, 2010. 284s.
6. Štěpáník S. a kol. Školní výpravy do krajiny češtiny (didaktika českého jazyka pro ZŠ a VG) Praha, 2020. 320s.

Tema 3. Vyučovací metody. Klasifikace metod.

1. Vyučovací metody *podle myšlenkového postupu* (analytická a syntetická metoda aj., **metody poznávací** (racionální).
2. Vyučovací metody *podle zdrojů poznatků* (metody slovní, názorné, programové).
3. Vyučovací metody *podle subjektu vyučování* (metody kolektivního, skupinového a individuálního vyučování).
4. Vyučovací metody *podle způsobu výběru učební látky* (metoda encyklopedická, exemplární, instrumentální)/
5. Vyučovací metody *podle fáze vyučovacího procesu* (metody motivační, výkladové, problémový výklad, vysvětlování, fixační aj.).
6. Skupinová práce. Kompozice — eseje. Tvůrčí práce. Exkurze. Brainstorming. Situační metoda. Výuka podporovaná počítačem.
7. Samostatná práce žáků podle obsahu, podle učení, podle organizace. Portfolio autentických žákých produktů.

Основна література

1. Hubaček J., Jandová E., Svobodová D., Svobodová J. Čeština pro učitelé. Vade mecum bohemiae, 2013. – 376 s.
2. Kamiš K., Hanzová M. Didaktika českého jazyka a literatury [UJAK Praha](#) 2016. 340 s.

3. Kořánová I., Bermel N.. Interaktivní čeština. Univerzita Karlova, Karolinum, 2013. – 105 s.
4. Lesák J. Český jazyk a kultura mluveného projevu. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014.
5. Klímová K., Kolářová I. Čeština zajímavě a komunikativně I., Praha: Grada publishing, 2013,
6. Kolář Z., Vališová, A. Analýza vyučování. Praha: Grada Publishing, 2009.
7. Maňák J. Aktivizující výukové metody. Metodický portál: Články [online]. 23. 11. 2011, [cit. 2018-10-01].
8. Svobodová J. Didaktika českého jazyka s komunikačními prvky. Ostrava: PF OU, 2003.

Допоміжна

1. Grecmanová H., Urbanovská, E., Novotný P. Podporujeme aktivní myšlení a samostatné učení žáků. Olomouc: Hanex, 2000.
2. Klement M. Možnosti evaluace vzdělávacích materiálů určených pro distanční vzdělávání a e-learning. In Trendy ve vzdělávání 2010: Sekce pozvaných přednášejících. 1. díl. Olomouc: Votobia, 2010.
3. Neumajer O. Ideál elektronické učebnice. EDUin [online]. 2013 [cit. 2018-12-9]. Dostupné z: <http://neumajer-blog.eduin.cz/2013/04/21/idealelektronicke-ucebnice/>
4. Svobodová J. Jazyková specifika školní komunikace. Ostrava: PF OU, 2004.
5. Styblík V., Čechová M. Čeština a její vyučování -- Didaktika českého jazyka pro učitele SPN, 2010. 284s.
6. Štěpáník S. a kol. Školní výpravy do krajiny češtiny (didaktika českého jazyka pro ZŠ a VG) Praha, 2020. 320s.

Tema 4. Struktura vyučovací hodiny českého jazyka a její didaktická analýza

1. Vyučovací hodina. Typologie vyučovacích hodin (hodina prvotního osvojování učiva (obvykle nazývaná výkladová), hodina upevňovací (tradičně nazývaná cvičební), hodina opakovací, hodina prověřovací, hodina smíšená (nejčastěji základní)).
2. Strukturní články vyučovací hodiny: úvod (zahájení hodiny), v němž se podává motivace učiva; aktivizace dříve probraného učiva potřebného k výkladu nového učiva; prvotní osvojování učiva; upevňování a aplikace nového učiva na příkladech; opakování a

procvičování učiva; shrnutí učiva (krátké souborné rekapitulace nových poznatků). Všestranné jazykové rozbory. Prověřování učiva.

3. Příprava učitele. Didaktický materiál, pomůcky a technika ve vyučování českého jazyka. Druhy učebních pomůcek. Didaktická technika. Didaktický materiál. Multimedialné vyučování.

Основна література

1. Hubáček J., Jandová E., Svobodová D., Svobodová J. Čeština pro učitelé. Vade mecum bohemiae, 2013. – 376 s.
2. Kamiš K., Hanzová M. Didaktika českého jazyka a literatury [UJAK Praha](#) 2016. 340 s.
3. Kořánová I., Bermel N.. Interaktivní čeština. Univerzita Karlova, Karolinum, 2013. – 105 s.
4. Lesák J. Český jazyk a kultura mluveného projevu. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014.
5. Klímová K., Kolářová I. Čeština zajímavě a komunikativně I., Praha: Grada publishing, 2013,
6. Kolář Z., Vališová, A. Analýza vyučování. Praha: Grada Publishing, 2009.
7. Maňák J. Aktivizující výukové metody. Metodický portál: Články [online]. 23. 11. 2011, [cit. 2018-10-01].
8. Svobodová J. Didaktika českého jazyka s komunikačními prvky. Ostrava: PF OU, 2003.

Допоміжна

1. Grecmanová H., Urbanovská, E., Novotný P. Podporujeme aktivní myšlení a samostatné učení žáků. Olomouc: Hanex, 2000.
2. Klement M. Možnosti evaluace vzdělávacích materiálů určených pro distanční vzdělávání a e-learning. In Trendy ve vzdělávání 2010: Sekce pozvaných přednášejících. 1. díl. Olomouc: Votobia, 2010.
3. Neumajer O. Ideál elektronické učebnice. EDUin [online]. 2013 [cit. 2018-12-9]. Dostupné z: <http://neumajer-blog.eduin.cz/2013/04/21/idealelektronicke-ucebnice/>
4. Svobodová J. Jazyková specifika školní komunikace. Ostrava: PF OU, 2004.
5. Styblík V., Čechová M. Čeština a její vyučování -- Didaktika českého jazyka pro učitele SPN, 2010. 284s.
6. Štěpáník S. a kol. Školní výpravy do krajiny češtiny (didaktika českého jazyka pro ZŠ a VG) Praha, 2020. 320s.

Тема 5. Učebnice českého jazyka, jejich struktúra a práce s nimi

1. Obecný popis aktuálních učebnic češtiny.
2. Východiskový text. Ilustrace a funkce obrázků. Poučky.
3. Třídění jazykových cvičení.

Основна література

1. Hubáček J., Jandová E., Svobodová D., Svobodová J. Čeština pro učitelé. Vade mecum bohemiae, 2013. – 376 s.
2. Kamiš K., Hanzová M. Didaktika českého jazyka a literatury [UJAK Praha](#) 2016. 340 s.
3. Kořánová I., Bermel N.. Interaktivní čeština. Univerzita Karlova, Karolinum, 2013. – 105 s.
4. Lesák J. Český jazyk a kultura mluveného projevu. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014.
5. Klímová K., Kolářová I. Čeština zajímavě a komunikativně I., Praha: Grada publishing, 2013,
6. Kolář Z., Vališová, A. Analýza vyučování. Praha: Grada Publishing, 2009.
7. Maňák J. Aktivizující výukové metody. Metodický portál: Články [online]. 23. 11. 2011, [cit. 2018-10-01].
8. Svobodová J. Didaktika českého jazyka s komunikačními prvky. Ostrava: PF OU, 2003.

Допоміжна

1. Grecmanová H., Urbanovská, E., Novotný P. Podporujeme aktivní myšlení a samostatné učení žáků. Olomouc: Hanex, 2000.
2. Klement M. Možnosti evaluace vzdělávacích materiálů určených pro distanční vzdělávání a e-learning. In Trendy ve vzdělávání 2010: Sekce pozvaných přednášejících. 1. díl. Olomouc: Votobia, 2010.
3. Neumajer O. Ideál elektronické učebnice. EDUin [online]. 2013 [cit. 2018-12-9]. Dostupné z: <http://neumajer-blog.eduin.cz/2013/04/21/idealelektronicke-ucebnice/>
4. Svobodová J. Jazyková specifika školní komunikace. Ostrava: PF OU, 2004.
5. Styblík V., Čechová M. Čeština a její vyučování -- Didaktika českého jazyka pro učitele SPN, 2010. 284s.
6. Štěpáník S. a kol. Školní výpravy do krajiny češtiny (didaktika českého jazyka pro ZŠ a VG) Praha, 2020. 320s.

Tema 6. Metodika vyučování morfologie, syntaxe českého jazyka, slovní zásoby, frazeologie

1. Substantiva jako pojmenování osob, zvířat, věci. Klasifikace na vlastní a všeobecné. Gramatické kategorie rodu, čísla a pádu. Životnost a neživotnost. 2. Vzory sklonování substantiv.
3. Vymezení přídavných jmen. Synonymické obměny vícevýznamových adjektiv.
4. Významová mnohoznačnost sloves. Slovesná lexika.
5. Slovesný čas. Slovesná osoba a číslo.
6. Zájmena. Rodová diferencace zájmen.

Основна література

1. Hubáček J., Jandová E., Svobodová D., Svobodová J. Čeština pro učitelé. Vade mecum bohemiae, 2013. – 376 s.
2. Kamiš K., Hanzová M. Didaktika českého jazyka a literatury [UJAK Praha](#) 2016. 340 s.
3. Kořánová I., Bermel N.. Interaktivní čeština. Univerzita Karlova, Karolinum, 2013. – 105 s.
4. Lesák J. Český jazyk a kultura mluveného projevu. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014.
5. Klímová K., Kolářová I. Čeština zajímavě a komunikativně I., Praha: Grada publishing, 2013,
6. Kolář Z., Vališová, A. Analýza vyučování. Praha: Grada Publishing, 2009.
7. Maňák J. Aktivizující výukové metody. Metodický portál: Články [online]. 23. 11. 2011, [cit. 2018-10-01].
8. Svobodová J. Didaktika českého jazyka s komunikačními prvky. Ostrava: PF OU, 2003.

Допоміжна

1. Grecmanová H., Urbanovská, E., Novotný P. Podporujeme aktivní myšlení a samostatné učení žáků. Olomouc: Hanex, 2000.
2. Klement M. Možnosti evaluace vzdělávacích materiálů určených pro distanční vzdělávání a e-learning. In Trendy ve vzdělávání 2010: Sekce pozvaných přednášejících. 1. díl. Olomouc: Votobia, 2010.
3. Neumajer O. Ideál elektronické učebnice. EDUin [online]. 2013 [cit. 2018-12-9]. Dostupné z: <http://neumajer-blog.eduin.cz/2013/04/21/idealelektronicke-ucebnice/>

4. Svobodová J. Jazyková specifika školní komunikace. Ostrava: PF OU, 2004.

5. Styblík V. , Čechová M. Čeština a její vyučování -- Didaktika českého jazyka pro učitele SPN, 2010. 284s.

6. Štěpáník S. a kol. Školní výpravy do krajiny češtiny (didaktika českého jazyka pro ZŠ a VG) Praha, 2020. 320s.

Тема 7. Didaktika české literatury jako vědná disciplína

1. Česká literatura jako vyučovací předmět.

2. Organizační formy vyučování české literatury.

3. Vyučovací hodina. Typologie vyučovacích hodin.

Основна література

Hník O. Didaktika literatury: výzvy oboru. Praha: Karolinum, 2021. 182 s.

Hník O., Eichenmann L. Opora pro kombinované studium. Didaktika literatury II. Ústí nad Labem. 2020. 54 s.

Kamiš K. Hanzová M. Didaktika českého jazyka a literatury. Univerzita J.A.Komenského. Praha 2017. 340 s.

Vala J. Didaktika literární výchovy. Vybrané kapitoly pro učitele základní školy. 2017. Výroba: Properus, s. r. o. 101 s.

Наукові основи методики літератури: Навчально-методичний посібник / За ред. доктора пед. наук, професора, члена-кореспондента АПН України Н.Й. Волошиної. – К.: Ленвіт, 2002. – 344 с.

Допоміжна література

Gejgušová I. Interpretace uměleckého textu v literární výchově na základní škole. Ostrava: OU, 2009.

Hník, O. Hravá interpretace v hodinách čtení a literární výchovy. Jinočany, Nakladatelství H & H, 2007.

Hník, O. Didaktika literatury: výzvy oboru. Od textů umělecké povahy k didaktice estetickovýchovného oboru. Praha: Karolinum, 2014

Hník O., Eichenmann L. Opora pro kombinované studium. Didaktika literatury II. Ústí nad Labem. 2020. 54 s.

Lederbuchová L. Literatura ve škole. Plzeň: Západočeská univerzita, 2010.

Toman J. Dětské čtenářství a literární výchova. Brno: Cerm, 1999.

Vala J. Literatura na základní škole. In Tradiční a netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka na základní škole. 1. vyd. Olomouc: UP, 2003, s. 53 – 57.

Vala J. Poezie v hodinách literatury na základních školách, E-pedagogium, 2003, č. 3, s.10-15.

Тема 8. Práce s literárním dílem (etapy, problémy)

1. Předmětové znázornění. Technické prostředky na hodině české literatury (vizuální a poslechové). Obrazky, listky, tabulky, schémy, alby. Metodika práce s ilustrací, jiným výtvarným dílem a filmem.
2. Knižnice, literární společenské vystoupení. Školské literární časopisy, zajímavé literární kroužky. Literární exkurze, knižní výstavy, nástěnné noviny.
3. Základní etapy práce s textem. Příprava žáků k vnímání literárního díla. Čtení literárního textu a jeho druhy.
4. Vyučování jazyka literárního děl. Funkce poslechu uměleckého textu, četba na pokračování jako metoda.

Основна література

- Hník O. Didaktika literatury: výzvy oboru. Praha: Karolinum, 2021. 182 s.
- Hník O., Eichenmann L. Opora pro kombinované studium. Didaktika literatury II. Ústí nad Labem. 2020. 54 s.
- Kamiš K. Hanzová M. Didaktika českého jazyka a literatury. Univerzita J.A.Komenského. Praha 2017. 340 s.
- Vala J. Didaktika literární výchovy. Vybrané kapitoly pro učitele základní školy. 2017. V ýroba: Properus, s. r. o. 101 s.
- Наукові основи методики літератури: Навчально-методичний посібник / За ред. доктора пед. наук, професора, члена-кореспондента АПН України Н.Й. Волошиної. – К.: Ленвіт, 2002. – 344 с.

Допоміжна література

- Gejgušová I. Interpretace uměleckého textu v literární výchově na základní škole. Ostrava: OU, 2009.
- Hník, O. Hravá interpretace v hodinách čtení a literární výchovy. Jinočany, Nakladatelství H & H, 2007.
- Hník, O. Didaktika literatury: výzvy oboru. Od textů umělecké povahy k didaktice estetickovýchovného oboru. Praha: Karolinum, 2014
- Hník O., Eichenmann L. Opora pro kombinované studium. Didaktika literatury II. Ústí nad Labem. 2020. 54 s.
- Lederbuchová L. Literatura ve škole. Plzeň: Západočeská univerzita, 2010.
- Toman J. Dětské čtenářství a literární výchova. Brno: Cerm, 1999.

Vala J. Literatura na základní škole. In Tradiční a netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka na základní škole. 1. vyd. Olomouc: UP, 2003, s. 53 – 57.

Vala J. Poezie v hodinách literatury na základních školách, E-pedagogium, 2003, č. 3, s.10-15.

Tema 9. Vyučování životopisu spisovatele. Metodika vyučování epického, poetického a dramatického textu

1. Zásady vyučování životopisu. Základní metody a formy vyučování životopisu. 2. Metodika vyučování epického textu. Povídka jako učivo, metodika reprodukce epického textu, kreativní reprodukční metody. Tvoření plánu k epickému dílu.

3. Vyučování a analýza poetických děl. Poezie jako učivo; metodika komunikace žáka s básní. Rozvoj smyslového a citového vnímání žáka, vztah neverbálního a verbálního hodnocení básně, výrazné čtení a recitace. Obsah lirického díla. Druhy básně a její analýza. Pochopení autorské koncepce.

4. Vyučování a analýza dramatických děl.

5. Divadelní hra jako učivo; metodika dialogizace a dramatizace.

Hlavné zásady analýzy dramatických děl. Struktura dramatického díla.

Zvláštností dramatických postav. Práce s jazykem dramy.

Основна література

Hník O. Didaktika literatury: výzvy oboru. Praha: Karolinum, 2021. 182 s.

Hník O., Eichenmann L. Opora pro kombinované studium. Didaktika literatury II. Ústí nad Labem. 2020. 54 s.

Kamiš K. Hanzová M. Didaktika českého jazyka a literatury. Univerzita J.A.Komenského. Praha 2017. 340 s.

Vala J. Didaktika literární výchovy. Vybrané kapitoly pro učitele základní školy. 2017. Výchova: Properus, s. r. o. 101 s.

Допоміжна література

Gejgušová I. Interpretace uměleckého textu v literární výchově na základní škole. Ostrava: OU, 2009.

Hník, O. Hravá interpretace v hodinách čtení a literární výchovy. Jinočany, Nakladatelství H & H, 2007.

- Hník, O. Didaktika literatury: výzvy oboru. Od textů umělecké povahy k didaktice estetickovýchovného oboru. Praha: Karolinum, 2014
- Hník O., Eichenmann L. Opora pro kombinované studium. Didaktika literatury II. Ústí nad Labem. 2020. 54 s.
- Lederbuchová L. Literatura ve škole. Plzeň: Západočeská univerzita, 2010.
- Toman J. Dětské čtenářství a literární výchova. Brno: Cerm, 1999.
- Vala J. Literatura na základní škole. In Tradiční a netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka na základní škole. 1. vyd. Olomouc: UP, 2003, s. 53 – 57.
- Vala J. Poezie v hodinách literatury na základních školách, E-pedagogium, 2003, č. 3, s.10-15.

2. ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Metodika českého jazyka a oblast jejího zájmu.
2. Vztah metodiky českého jazyka k ostatním vědním oborům.
3. Pojetí vyučování českého jazyka v minulosti a dnes.
4. Pojetí vyučování českého jazyka v současnosti
5. Význam a vývoj didaktických zásad.
6. Základní didaktické zásady
7. Zásada komplexního rozvoje osobnosti žáka.
8. Zásada vědeckosti.
9. Zásada individuálního přístupu
10. Zásada spojení teorie s praxí Zásada uvědomělosti a aktivity .
11. Zásada názornosti. Zásada přiměřenosti .
12. Zásada soustavnosti . Zásada trvalosti.
13. Vyučovací metody. Klasifikace metod.
14. Vyučovací metody podle myšlenkového postupu (analytická a syntetická metoda aj., metody poznávací (racionální).
15. Vyučovací metody podle zdrojů poznatků (metody slovní, názorné, programové).
16. Vyučovací metody podle subjektu vyučování (metody kolektivního, skupinového a individuálního vyučování).
17. Vyučovací metody podle způsobu výběru učební látky (metoda encyklopedická, exemplární, instrumentální)/
18. Vyučovací metody podle fáze vyučovacího procesu (metody motivační, výkladové, problémový výklad, vysvětlování, fixační aj.).
19. Skupinová práce. Kompozice — eseje. Tvůrčí práce. Exkurze. Brainstorming. Situační metoda. Výuka podporovaná počítačem.
20. Samostatná práce žáků podle obsahu, podle učení, podle organizace. Portfolio autentických žákých produktů.

21. Vyučovací hodina. Typologie vyučovacích hodin. Strukturní články vyučovací hodiny
22. Příprava učitele. Didaktický materiál, pomůcky a technika ve vyučování českého jazyka. Druhy učebních pomůcek. Didaktická technika. Didaktický materiál. Multimedialné vyučování.
23. Obecný popis aktuálních učebnic češtiny.
24. Východiskový text. Ilustrace a funkce obrázků. Poučky.
25. Třídění jazykových cvičení.
26. Metodika vyučování morfologie, syntaxe českého jazyka, slovní zásoby, frazeologie.
27. Substantiva jako pojmenování osob, zvířat, věci. Klasifikace na vlastní a všeobecné. Gramatické kategorie rodu, čísla a pádu. Životnost a neživotnost. Vzory sklonování substantiv.
28. Vymezení přídavných jmen. Synonymické obměny vicevýznamových adjektiv.
29. Významová mnohoznačnost sloves. Slovesná lexika.
30. Slovesný čas. Slovesná osoba a číslo.
31. Zájmena. Rodová diferencace zájmen.
32. Česká literatura jako vyučovací předmět.
33. Organizační formy vyučování české literatury.
34. Vyučovací hodina. Typologie vyučovacích hodin.
35. Vyučovací metody české literatury.
36. Klasifikační metody.
37. Kooperativní vyučování české literatury.
38. Samostatná práce z české literatury.
39. Diagnostické metody.
40. Portfolio autentických žákých produktů. Druhy učebních pomůcek.
41. Didaktická technika na hodině české literatury.
42. Didaktický materiál z české literatury.

43. Multimedialné vyučování. Komunikačný rámec pro vyučování, myšlení a učení.
44. Struktura vyučovací hodiny české literatury.
45. Příprava učitele. Dlhodobá a krátkodobá.
46. Zásady uplatnění ve vyučování české literatury.
47. Samostatná práce žáků podle organizace. Druhé kontroly.
48. Práce s literárním dílem (etapy, problémy)
49. Předmětové znázornění. Technické prostředky na hodině české literatury (vizuální a poslechové). Obrazky, listky, tabulky, schémy, alby.
50. Metodika práce s ilustrací, jiným výtvarným dílem a filmem.
51. Knižnice, literární společenské vystoupení.
52. Školské literární časopisy, zajímavé literární kroužky. Literární exkurze, knižní výstavy, nástěnné noviny.
53. Základní etapy práce s textem. Příprava žáků k vnímání literárního díla.
54. Čtení literárního textu a jeho druhy.
55. Vyučování jazyka literárního děl. Funkce poslechu uměleckého textu, četba na pokračování jako metoda.
56. Vyučování životopisu spisovatele.
57. Metodika vyučování epického, poetického a dramatického textu.
58. Zásady vyučování životopisu. Základní metody a formy vyučování životopisu.
59. Metodika vyučování epického textu. Povídka jako učivo, metodika reprodukce epického textu, kreativní reprodukční metody.
60. Tvoření plánu k epickému dílu.
61. Vyučování a analýza poetických děl. Poezie jako učivo; metodika komunikace žáka s básní.
62. Rozvoj smyslového a citového vnímání žáka, vztah neverbálního a verbálního hodnocení básně, výrazné čtení a recitace.

63. Obsah lirického díla. Druhy básně a její analýza. Pochopení autorské koncepce.
64. Vyučování a analýza dramatických děl.
65. Divadelní hra jako učivo; metodika dialogizace a dramatizace.
66. Hlavní zásady analýzy dramatických děl. Struktura dramatického díla. Zvláštností dramatických postav. Práce s jazykem dramy.

3. РЕКОМЕНДОВАНИ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Hubaček J., Jandová E., Svobodová D., Svobodová J. Čeština pro učitelé. Vade mecum bohemiae, 2013. – 376 s.
2. Kamiš K., Hanzová M. Didaktika českého jazyka a literatury [UJAK Praha](#) 2016. 340 s.
3. Kořánová I., Bermel N. Interaktivní čeština. Univerzita Karlova, Karolinum, 2013. – 105 s.
4. Lesák J. Český jazyk a kultura mluveného projevu. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014.
5. Klímová K., Kolářová I. Čeština zajímavě a komunikativně I., Praha: Grada publishing, 2013,
6. Kolář Z., Vališová, A. Analýza vyučování. Praha: Grada Publishing, 2009.
7. Maňák J. Aktivizující výukové metody. Metodický portál: Články [online]. 23. 11. 2011, [cit. 2018-10-01].
8. Svobodová J. Didaktika českého jazyka s komunikačními prvky. Ostrava: PF OU, 2003.
9. Svobodová J. Jazyková specifika školní komunikace. Ostrava: PF OU, 2004.
10. Styblík V., Čechová M. Čeština a její vyučování -- Didaktika českého jazyka pro učitele SPN, 2010. 284s.
11. Štěpáník S. a kol. Školní výpravy do krajiny češtiny (didaktika českého jazyka pro ZŠ a VG) Praha, 2020. 320s.

Допоміжна

1. Grecmanová H., Urbanovská, E., Novotný P. Podporujeme aktivní myšlení a samostatné učení žáků. Olomouc: Hanex, 2000.
2. Klement M. Možnosti evaluace vzdělávacích materiálů určených pro distanční vzdělávání a e-learning. In Trendy ve vzdělávání 2010: Sekce pozvaných přednášejících. 1. díl. Olomouc: Votobia, 2010.
3. Neumajer O. Ideál elektronické učebnice. EDUin [online]. 2013 [cit. 2018-12-9]. Dostupné z: <http://neumajer-blog.eduin.cz/2013/04/21/idealelektronicke-ucebnice/>
4. Podlahová L. a kolektiv. Didaktika pro vysokoškolské učitele. Vybrané kapitoly. Grada Publishing, a.s. Praha Vydání 1., 2012. 140 s.
5. Podlahová L., Vaněčková M. Profese vysokoškolského učitele. Olomouc. MVŠO, 2009.
6. Průcha J., Walterová E., Mareš J. Pedagogický slovník. Praha: Portál, 2009..
7. Studenovský, T., Bláha, J. Slovník českých autorů knih pro chlapce. Praha: 2000.

- 8.Toman, I. Vybrané kapitoly z didaktiky čtení a literární výchovy. České Budějovice 1991.
- 9.Trpka V. Didaktika slohu (pro kombinované studium) Univerzita Purkyně, 2020. https://www.pf.ujep.cz/wp-content/uploads/2021/05/DIDAKTIKA_SLOHU_2021_TRPKA.pdf

Metodika literatury

- Hník O. Didaktika literatury: výzvy oboru. Praha: Karolinum, 2021. 182 s.
- Hník O., Eichenmann L. Opora pro kombinované studium. Didaktika literatury II. Ústí nad Labem. 2020. 54 s.
- Kamiš K. Hanzová M. Didaktika českého jazyka a literatury. Univerzita J.A.Komenského. Praha 2017. 340 s.
- Vala J. Didaktika literární výchovy. Vybrané kapitoly pro učitele základní školy. 2017. Výroba: Properus, s. r. o.101 s.
- Наукові основи методики літератури: Навчально-методичний посібник / За ред. доктора пед. наук, професора, члена-кореспондента АПН України Н.Й. Волошиної. – К.: Ленвіт, 2002. – 344 с.

Допоміжна література

- Gejgušová I. Interpretace uměleckého textu v literární výchově na základní škole. Ostrava: OU, 2009.
- Hník, O. Hravá interpretace v hodinách čtení a literární výchovy. Jinočany, Nakladatelství H & H, 2007.
- Hník, O. Didaktika literatury: výzvy oboru. Od textů umělecké povahy k didaktice estetickovýchovného oboru. Praha: Karolinum, 2014
- Hník O., Eichenmann L. Opora pro kombinované studium. Didaktika literatury II. Ústí nad Labem. 2020. 54 s.
- Lederbuchová L. Literatura ve škole. Plzeň: Západočeská univerzita, 2010.
- Toman J. Dětské čtenářství a literární výchova. Brno: Cerm, 1999.
- Vala J. Literatura na základní škole. In Tradiční a netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka na základní škole. 1. vyd. Olomouc: UP, 2003, s. 53 – 57.
- Vala J. Poezie v hodinách literatury na základních školách, E-pedagogium, 2003, č. 3, s.10-15.
- Богдан Л. Застосування мультимедійних технологій // Інноваційні технології та сучасний урок літератури. К. : Вид. дім «Шкіл. світ»; Вид. Л. Галіцина, 2006. 128 с.
- Назаренко Л. Уроки літератури з використанням інформаційних технологій : посіб. Миколаїв : ОППО, 2011. 136 с.
- Odborné časopisy:** *Český jazyk a literatura,*
Pedagogika,
Pedagogická orientace,

Slovo a slovesnost.

Kurikulární dokumenty a vzdělávací programy pro základní školy
(Národní program rozvoje vzdělávání – *Bílá kniha, Rámcový
vzdělávací program pro základní vzdělávání*).

Інформаційні ресурси

Internetové portály:

[Internetová jazyková příručka](https://prirucka.ujc.cas.cz/). <https://prirucka.ujc.cas.cz/>

Metodický portál VÚP: <http://www.rvp.cz>

Kritické myšlení: <http://www.kritickemysleni.cz/aktuality.php>

Kafomet: <http://www.infracz.cz/elearning/>

Užitečné rady pro psaní odborného textu [on-line]. 2005. [cit. 2011-02-20]. Dostupné z WWW:

<<http://www.fit.vutbr.cz/info/statnice/psani.textu.html.cs>

Metodika: Základní pravidla pro psaní výukového textu [on-line].

[Cit. 201103-05.] Dostupné z WWW:

<<http://www.esfcr.cz/uploads/.procurements/27740/wanzl-vyberove-rizeni-kurzy-priloha-6-metodika-pro-tvorbu-vyuko-vych-textu.pdf>>.

Learning management system. Wikipedia: otevřená encyklopedie [on-line]. St. Petersburg (Florida): Wikimedia Foundation, 2001-2010.

Poslední modifikace 15. prosince 2010. [Cit. 1. února 2011.]

Dostupné z WWW:

<http://en.wikipedia.org/wiki/Learning_management_system

Klement M., Dostál J. E-learning a jeho uplatnění na PdF UP Olo-

mouc. Journal of Technology and Information Education. Olomouc —

EU: Univerzita Palackého, 2010, roč. 2, č. 1. ISSN 1803-537X (print).

ISSN 1803-6805 [on-line]. Dostupné z WWW:

<http://www.jtie.upol.cz/clan-ky_1_2010/klement-dostal.pdf>.

Eger L., Dvořáková E. Centrum celoživotního vzdělávání [on-line]. 1.

vyd. Ostrava: Regionální centrum celoživotního vzdělávání VŠB -

Technická univerzita Ostrava, 2003. ISBN 80-248-0505-Dostupné z

WWW:

<http://rccv.vsb.cz/docs/centrum_celozivotniho_vzdelavani.doc>.

<https://ujop.cuni.cz/metodicka-podpora>

**4. ДОВІДКОВИЙ МАТЕРІАЛ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ УРОКІВ
З ЧЕСЬКОЇ МОВИ У ЗСО**

4. 1. TYPY A STRUKTURA HODIN JAZYKOVÉHO VYUČOVÁNÍ

Základní organizační formou vyučování českému jazyku je **vyučovací hodina**.

Její náplň tvoří učivo jednotlivých lekcí uvedených v **tematickém plánu**. Je v ní také jádro výchovně-vzdělávací činnosti učitele.

TYPY HODIN:

Hodina prvotního osvojování učiva (obvykle nazývaná výkladová).

Hodina upevňovací (tradičně nazývaná cvičební).

Hodina opakovací.

Hodina prověřovací.

Hodina smíšená (nejčastěji základní).

Podle charakteru didaktického cíle, který si učitel vytkl, se řídí **struktura vyučovací hodiny**.

Výběr a uspořádání strukturních článků je ovlivněn jednak didaktickým záměrem učitele, jednak obsahem učiva určité hodiny.

Struktura hodiny se skládá z určitých článků, které nazýváme strukturními.

STRUKTURNÍ ČLÁNKY HODINY:

1. Úvod (zahájení hodiny), v němž se podává motivace učiva, žáci jsou seznamováni s úkolem hodiny (popřípadě několika hodin).

2. Aktivizace dříve probraného učiva potřebného k výkladu nového učiva.

3. Prvotní osvojování učiva.

4. Upevňování a aplikace nového učiva na příkladech.

5. Opakování a procvičování učiva.

6. Shrnutí učiva (krátké souborné rekapitulace nových poznatků).

7. Všestranné jazykové rozbory.

8. Prověřování učiva.

4. 2. KOMPETENCE, KTERÉ ROZVÍJÍ A UPEVŇUJÍ HODINY JAZYKOVÉHO, LITERÁRNÍHO SLOHOVÉHO VYUČOVÁNÍ

a) *k učení*: pozoruje, porovnává, posuzuje, vyvozuje závěry

b) *k řešení problému*: nacházení shodných a odlišných znaků; volí vhodné způsoby řešení;

c) *komunikativní*: formuluje a vyjadřuje své myšlenky a názory v logickém sledu;

d) *sociální a personální*: účinně spolupracuje ve skupině, ovlivňuje kvalitu společné práce;

3. Mezipředmětové vztahy: přírodověda, výtvarná výchova, hudební výchova

4. Průřezové téma: osobnostní a sociální výchova – přispívání k dobrým mezilidským vztahům ve třídě – respektování, podpora, pomoc.

5. Pomůcky: kartičky, tabule.

6. Metody, formy a prostředky.

4. 3. PŘEHLED ORGANIZAČNÍCH FOREM VÝUKY

1. Organizační formy podle vztahu k osobnosti žáka:

výuka individuální

výuka individualizovaná

výuka skupinová

výuka hromadná (kolektivní)

2. Organizační formy podle charakteru výukového prostředí:

výuka ve třídě nebo posluchárně

výuka v odborných učebnách a laboratořích

výuka v dílně

výuka na školním pozemku a v přírodě, terénu

apod.

výuka v muzeu, v koutku tradic apod.

učebně výrobní jednotka (učební den ve výuce)

vycházka a exkurze

domácí úlohy, úlohy pro samostatnou práci mimo

výuku

3. Organizační formy podle délky trvání:

vyučovací hodina (základní výuková jednotka)

zkrácená nebo prodloužená výuková jednotka

vysokoškolská přednáška, seminář, cvičení,

speciální kurz apod.

4. 4. STRUČNÁ OSNOVA HODINY

Fáze hodiny	Činnosti vedoucí k naplnění	Forma	Metoda	Čas	Did. prostředky
Úvod					
Hlavní část					
Závěr					

4. 4. 1. STRUKTURA HODINY

Datum:

Vyučovací předmět:

Český jazyk

Třída:

Tématický celek:

Téma:

Typ hodiny:

Cíl hodiny:

Vyučovací metody:

Učební pomůcky: tabule, učebnice, sešity, pracovní listy, slovníky

Struktura hodiny	Metodický postup	Poznámka
I. Organizační část	1. Přivítání žáků: 2. Kontrola přítomnosti žáků: 3. Zápis.	Čas: 3 min.
II. Motivace		Čas: 5 min.
III. Nové učivo		Čas: 10
IV. Práce s	Pracovní list	Čas: 25 min.

novým učivem	Cvičení, úkoly, testy. Učebnice: stranka 66-69.	
V. Domácí úkol		Čas: 1 min.
VI. Shrnutí hodiny		Čas: 1 min.

Podpis studenta:

Podpis učitele:

4. 4.2. FRAGMENT HODINY

Datum:
13.12.2023

Vyučovací předmět: *Český jazyk*

Třída: 7

Tématický celek: Význam slov

Téma: Synonyma

Typ hodiny: Nová učební látka

Cíl hodiny: Rozumět definicím synonym, antonym a homonym, jejich zvláštnostem

Vyučovací metody: Motivační (hra jako významný motivační činitel), fixační, diagnostická (samostatné vypracování pracovního listu), rozhovor, hodnocení, vysvětlování, praktické opakování.

Učební pomůcky: tabule, učebnice, sešity, pracovní listy, Slovník českých synonym

Sruktura hodiny	Metodický postup	Poznámka
I. Organizační část	1. Přivítání žáků: Dobry den! Posad'te se! 2. Kontrola přítomnosti žáků: Řekněte mi prosím, kdo dnes chybí? 3. Zápis.	Čas: 3 min.
II. Motivace	1. Na dnešní hodině si zopakujeme slova jednoznačná a mnohoznačná.	Čas: 5 min.

	<p>Co jsou slova jednoznačná, například? <i>Některá slova mají jen jeden význam, jsou jednoznačná. Bývají to</i> <i>Vlastní jména: Praha, Adéla, Miloš;</i> <i>odborné názvy: obratník, úsečka, příslovce;</i> <i>jiná slova: klubovna, obálka, míč.</i></p> <p>A co je slova mnohoznačná? <i>Častěji má slovo několik významů, označuje více různých věcí. Taková slova nazýváme mnohoznačná.</i> <i>Mnohoznačná slova mají kromě významu základního další významy, které vznikly přenesením slova na věci, které se původní skutečnosti podobají nebo s ní nějak souvisí.</i></p>	
<p>III. Nové učivo</p>	<p>A teď otevřete všichni své sešity a zapište si prosím dnešní datum a téma.</p> <p>Třináctého prosince</p> <p>Třídni práce: Synonyma</p> <p>Nejprve připomeňme si co to je synonyma? <i>Slova se stejným nebo podobným významem se nazývají synonyma. Synonyma se vyskytují u různých slovních druhů.</i></p> <p>Teď zapište si prosím do svých sešitů definici: <i>Synonyma též slova souznačná, jsou slova nebo slovní spojení se vzájemně stejným nebo podobným významem, která lze za určitých okolností zaměňovat.</i> <i>Dodávají jazyku bohatství, umožňují jemně odstínění významů v závislosti na kontextovém a stylistickém zabarvení.</i></p> <p>Synonyma se liší i slohovým užitím. V řadách synonym se vyskytují vedle slov slohově neutrálních také slova se slohovým zabarvením. <i>Bývají to slova</i> <i>hovorová: moc (mnoho), kapánek (trochu), koukat (dívat se);</i> <i>knižní: (omezená zejména na psaný projev):</i></p>	<p>Čas: 10 min.</p>

	<p><i>pravít (říci), tázat se (ptát se), líce (tvář);</i> <i>básnická: ručej (potok), luna (měsíc), vesna</i> (jaro); <i>odborná: hmotnost (váha), čerpadlo (pumpa).</i> Spisovná slova mívají své protějšky v <i>nářečích</i> nebo v <i>obecné češtině: brečet (plakat), rež</i> (žito), <i>bečka (sud), zemaky (brambory).</i></p> <p>V rámci této hodiny, vezmeme v úvahu i to, co to je antonyma a homonyma.</p> <p>Slova s opačným významem se nazývají antonyma.</p> <p>Slova, která stejně znějí, ale jejichž zcela odlišné významy spolu nesouvisí, nazýváme <i>homonyma.</i></p>	
<p>IV. Práce s novým učivem</p>	<p>Pracovní list Cvičení, úkoly, testy. Kniha: stranka 66-69.</p>	<p>Čas: 25 min.</p>
<p>V. Domácí úkol</p>	<p>Zapište si prosím do sešitů domácí úkol. Na domácí úkol budete mít cvičení číslo 4 na stráně 67, cvičení číslo 7 na stráně 68 a cvičení číslo 11 na stráně 69.</p>	<p>Čas: 1 min.</p>
<p>VI. Shrnutí hodiny</p>	<p>Na dnešní hodině jsme si zopakovali synonyma, antonyma a homonyma. Pracovali jste všichni dnes velmi dobře. Všichni jste udělali úkoly rychle a správně a za to dostanete známky.</p>	<p>Čas: 1 min.</p>

Podpis studenta:

Podpis učitele:

4. 4. 3. СХЕМА АНАЛІЗУ УРОКУ

“ ” _____ 2024 рік

_____ предмет

клас

Учитель _____

Мета контролю _____

Тема уроку: _____

Мета: _____

Тип уроку: _____

(засвоєння нових знань; засвоєння умінь і навичок; комплексне застосування знань, умінь та навичок; узагальнення та систематизація знань; контроль і корекція знань, умінь та навичок; комбінований урок тощо)

<u>Дотримання принципів навчання:</u>	<u>Реалізовано методи навчання</u>	<u>Застосовано засоби навчання:</u>
науковість; доступність; наочність; проблемність; самостійність учнів; активність учнів; системність і послідовність; урахування індивідуальних особливостей учнів; диференціація; інтеграція; свідомість, стійкість засвоєння знань, умінь та навичок; єдність освітніх, розвивальних, виховних функцій навчання.	Методи навчання: усний виклад матеріалу (розповідь, пояснення); бесіда; спостереження над мовою; робота з підручником; метод вправ. Методи навчання: пояснювально-ілюстративний; репродуктивний; проблемний виклад, частково-пошуковий; дослідницький. Інтерактивні методи.	таблиця; ілюстрація; ТЗН; картки; підручники; посібники; записи на дошці; інші. <u>Форми організації навчального процесу:</u> фронтальна; групова; індивідуальна; інші. <u>Форми виконання робіт:</u> усна; письмова; з місця; біля дошки; інші.

Зовнішня організація уроку своєчасність початку і кінця уроку; темп і тональність уроку; раціональна організація навчального часу; своєчасність запису до щоденника домашнього завдання; обсяг домашнього завдання, інструктаж; своєчасність виставлення оцінок, їх коментування.	Висновки: _____ _____ _____ _____ _____ _____
Організація навчальної діяльності мотивація навчання; досягнення мети уроку; логічність і послідовність викладу;	Висновки: _____ _____ _____ _____

оптимальність структури уроку; раціональність використання методів, принципів, засобів навчання; культура мовлення учнів, учителя; рівень дисципліни.	_____ _____ _____ _____
---	----------------------------------

Організація опитування																																																																																																																																		
(чітка, зрозуміла, недостатньо чітка, нечітка)																																																																																																																																		
<u>Кількість опитаних учнів</u>	<u>Кількість опитаних учнів</u>	<u>Кількісний і якісний аналіз навчання</u>																																																																																																																																
<table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr> </table>																																																																	<table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr> </table>																																																																	12б.- 11б.- 10б.- 9б.- 8б.- 7б.- 6б.- 5б.- 4б.- 3б.- 2б.- 1б.-
Усього:	Усього:																																																																																																																																	

Висновки, зауваження, пропозиції:

У педагогічну скарбницю:

Підсумкова оцінка діяльності вчителя:

Урок відвідав:

(прізвище, ім'я та по батькові; підпис)

4. 5. VZOR ŘÍPRAVY NA VYUČOVACÍ HODINU ČESKÉHO JAZYKA

1. Vzdělávací oblast: *Jazyk a jazyková komunikace*

Vzdělávací obor: *Český jazyk a literatura*

Tematický okruh: *Jazyková výchova*

Ročník: 5.

Předmět: *Český jazyk*

Časová dotace: *1 vyučovací hodina (45 minut)*

Téma vyučovací hodiny: *Tvoření slov*

Typ vyučovací hodiny: *Smíšený*

Výukové cíle:

Žák přečte s porozuměním uvedenou ukázkou.

Žák pracuje s textem při plnění úkolů v pracovním listě, během všestranného jazykového rozboru, při vyvozování nového učiva.

Žák rozliší slovo základové a odvozené.

TEXT

Chytrost a moudrost

Komu to myslí, ten je chytrý. Chytrost znamená totéž co inteligence.

Trochu jiný

význam má slovo chytráctví. Chytrák své chytrosti využívá k tomu, aby ostatní lidi

přechytračil, oklamal, napálil. Proto buďme chytrí, aby nás chytráci nepřechytračili.

Kdo je chytrý, zdaleka ještě nemusí být moudrý. Moudrost v sobě obsahuje laskavost, toleranci a velkou životní zkušenost. Inteligenci člověk z velké části dědí po rodičích, k moudrosti musí zrát celé roky.

Jiří Žáček: Encyklopedie pro žáčky

Pozn.:

Ukázka je z učebnice *Český jazyk 5 pro základní školy*, SPN, s. 211 a byla použita v souvislosti s opakováním učiva 5. ročníku. Autoři k ní vytvořili tyto úkoly:

- a) Vypište slova příbuzná se slovem *chytrý* a určete jejich kořen.
- b) Vypište tvary slova *chytrý* a určete jejich koncovky. Došlo k nějaké změně v kořeni slova?
- c) Jak bylo utvořeno slovo *přechytračil*? Určete u tohoto slova předponu, kořen, příponu a koncovku.
- d) Je v textu slovo s dvěma příponami?
- e) Najděte v textu synonyma slov *chytrost* a *ošidit*.

Rozvíjené a upevňované kompetence:**• k učení:**

Žák pozoruje, porovnává, posuzuje, vyvozuje závěry.

Žák vyhledá v textu potřebné informace.

• k řešení problémů

Žák nachází shodné a odlišné znaky, volí vhodné způsoby řešení.

• komunikativní:

Žák formuluje a vyjadřuje své myšlenky a názory v logickém sledu, vhodně argumentuje. Vyjadřuje se souvisle a kultivovaně.

• sociální a personální:

Žák účinně spolupracuje ve dvojici, ovlivňuje kvalitu společné práce.

Mezipředmětové vztahy: přírodověda (sova), matematika (kružnice, průnik, společné body), výtvarná výchova (obrázek sovy), slohové vyučování – např. popis nebo zjistit o sově co nejvíce informací a představit je ostatním žákům formou mluvního cvičení.

Průřezové téma: osobnostní a sociální výchova - přispívání k dobrým mezilidským vztahům ve třídě (respektování názoru spolužáků, vzájemná pomoc a podpora).

Pomůcky: text s úkoly¹ pro každého žáka, papír A4 pro dvojici

Metody: slovní (práce s textem, dialogické metody), didaktická hra

Formy: individuální (samostatná práce), hromadná, skupinová

Pojmová analýza:

- *nové pojmy:* slovo základové, slovo odvozené
- *opakování pojmů:* stavba slova (kořen, předpona, přípona, koncovka)
- *doplňující pojmy:* slovotvorný základ, slovotvorný prostředek (formant)

II. Struktura vyučovací hodiny

1. Úvod

Časová dotace: 2 minuty

- Nejprve žáky seznámím s náplní vyučovací hodiny. Poté rozdám každému z nich následující text s úkoly.

Chytrost a moudrost

Komu to m_slí, ten je chytrý. Chytrost znamená toté_co inteligence.

Trochu jiný význam má slovo chytráctví. Chytrák své chytrosti v_užívá k tomu, aby ostatní lidi přechytračil, oklamal, napálil. Proto buďme chytrí, aby nás chytráci nepřechytračili.

Kdo je chytrý, zdaleka ještě nemusí b_t moudrý. Moudrost v sobě

obsahuje laskavost, toleranci a velkou životní zkušenost. Inteligenci

člověk z velké části dědí po rodičích, k moudrosti musí zrát celé roky.

Jiří Žáček: Encyklopedie pro žáčky

2. Hlavní část

- Čtení s porozuměním

Časová dotace: 6 minut

- K uvedené ukázce budou žáci plnit tyto úkoly:

a) *Přečtěte si pozorně následující text.*

b) *Rozhodněte na základě přečtené ukázky, zda jsou uvedená tvrzení pravdivá, či nepravdivá.*

Chytrý člověk je vždy moudrý.	ANO – NE
Intelligence a chytrost jsou slova opačného významu.	ANO – NE
Moudrost nedědíme po rodičích.	ANO – NE
Slova <i>chytrost</i> a <i>chytráctví</i> jsou synonyma.	ANO – NE

c) *Vyplývá, či nevyplývá uvedená informace z textu?*

Moudrost se ukrývá v přísloviích, rčeních a pořekadlech. ANO – NE

• Po dokončení samostatné práce žákům sdělíme, že si zahrají na učitele.

Žáci si společně s pomocí učitele zkontrolují své odpovědi.

▪ **Rozvíjení komunikativní kompetence**

Časová dotace: 7 minut

• Text dále využijí k rozvíjení komunikativní kompetence. Pokládám žákům

postupně následující otázky:

a) O jakém člověku říkáme, že je laskavý? (*soucítí s potřebami druhých, vždy ochotný pomoci*)

b) O jakém člověku říkáme, že je tolerantní? (*shovívavý k názorům, právům, nedostatkům ap. jiných*)

c) Dokážete uvést nějaký příklad z běžného života nebo literatury, kdy někdo někoho přechytračil? (*např. Chytrá horákyně*)

d) Která/é z uvedených vět vyjadřuje/í, že je někdo chytrý? *Má pod čepicí.*

x Má v jednom prstě víc, než jiný v celém těle. x Neumí do pěti napočítat. (1. a 2. věta)

e) Které zvíře je symbolem moudrosti? Řekni, co o ní víš. (*např. Sova je noční pták.*)

• Žáci hlásí se.

▪ Všestranný jazykový rozbor

Časová dotace: 9 minut

• V souvislosti s všestranným jazykovým rozbohem pokládáme žákům otázky a zadáváme úkoly, které se sice k ukázce *Chytrost a moudrost* vztahují, ale zaměřujeme je na procvičování a upevňování učiva českého jazyka. Žáci odpovídají v lavici, některé odpovědi chodí psát na tabuli.

- a) Je v textu více vět jednoduchých, nebo souvětí? (*5 souvětí, 3 věty jednoduché*)
- b) Napište vzorec posledního souvětí v textu. (*V1, V2.*)
- c) Zařaďte podtržená slova v textu ke slovním druhům. (*ten – zájmeno, trochu – příslovce, chytrí – přídavné jméno, v – předložka, a – spojka*)
- d) U tučně vyznačených slov určete mluvnické kategorie, případně zařaďte podstatné jméno ke vzoru. (*obsahuje – osoba 3., číslo jednotné, způsob oznamovací, čas přítomný; moudrosti – 3. pád, číslo jednotné, rod ženský, vzor kost*)
- e) Jsou v textu slovesa v jiném způsobu než oznamovacím? Pokud ano, uveďte příklad. (*bud'me – způsob rozkazovací*)
- f) Doplňte neúplná slova a pravopis odůvodněte.
- g) Nahraďte slovo *ostatní* slovem podobného významu. (*jiné, druhé*)

▪ Vyvození nového učiva

Časová dotace: 15 minut

• Žáci obdrží do dvojice papír velikosti A4, na který nakreslí dvě kružnice tak, aby se protínaly ve dvou bodech a vznikl průnik kružnic . První z kružnic si označí písmenem **A**, druhou písmenem **B** a jejich průnik písmenem **C**. Kružnice předkreslí na tabuli. Současně jsou na tabuli napsaná tato slova:

*A. chytrý, hloupý, tuhý, rychlý, krutý,
hravý, rovný, nutný*

B. chytrost, hloupost, tuhost, rychlost,

krutost, hravost, rovnost, nutnost

• Úkolem žáků je dobře si obě skupiny slov prohlédnout. Následně do kružnice **A** vepíší všechny společné znaky první skupiny slov a do kružnice **B** všechny.

Do průniku **C** pak vepíší všechny znaky, které jsou **shodné pro obě skupiny**.

(skupina A: přídavná jména, rod mužský, všechna končí koncovkou –ý, jsou to přídavná jména tvrdá, jsou v prvním pádě, skloňují se podle vzoru mladý, jsou to slova dvojslabičná, začínají na tvrdou souhlásku;

skupina B: podstatná jména, rod ženský, 1. pád, jsou bez koncovky, skloňují se podle vzoru kost, jsou zakončena na –ost, jsou dvojslabičná, začínají na tvrdou souhlásku)

průnik C: slova ohebná, 1. pád, číslo jednotné, všechna začínají na tvrdou souhlásku, jsou dvojslabičná, dvojice slov mají stejnou část slova)

Žáci diktují jednotlivé informace ze svých listů. Na základě společné diskuze opravujeme případné chyby, eventuálně se snažíme najít další znaky, které žáci neuvedli.

• Poté vyvodíme, že slovům ze skupiny **A** říkáme *slova základová*. Tuto informaci také zapíšeme na tabuli do kružnice **A** (žáci si ji doplní do svých archů). Následně žákům pokládáme otázky typu: *Jak říkáme člověku, který je chytrý, hloupý, rychlý? (chytrák, hlupák, rychlík).*

Vysvětlíme, že těmto nově vzniklým slovům říkáme *slova odvozená (slova, která jsou utvořena ze slov základových)*. Hned na to položím

žákům otázku: „*Dokáže mi někdo z vás říct, jak říkáme slovům ze skupiny B?*“ Jedná se také o slova odvozená a tuto skutečnost doplníme do výčtu znaků kružnice **B**.

• Pokusíme se, aby žáci přišli na skutečnost, že slova základová a odvozená mají společnou část: Např. *Co ještě mají společné slova chytrý a chytrost, hloupý – hloupost, tuhý – tuhost apod.?*

Vyvodíme, že části, kterou má slovo základové a odvozené společnou, říkáme **slovotvorný základ** (*část slova, která se při tvorbě slov stává základem slova nově utvořeného*). Ostatní části označujeme jako **slovotvorný prostředek** (*část slova, kterou bylo slovo ze základového slova utvořeno – předpona, přípona, koncovka*).

- Zeptáme se žáků, zda v našem textu o chytrosti a moudrosti dokáží vyhledat slovo základové pro takové odvozené slovo, které označuje název vlastnosti a je vytvořené slovotvorným prostředkem **-ost** (*základové slovo: **chytrý**, odvozené slovo: **chytrost**; základové slovo **moudrý**: odvozené slovo **moudrost***) Poté je u těchto slov nechám vyznačit slovotvorný základ.

▪ Upevňování nového učiva

Časová dotace: 3 minuty

- Žáky rozdělíme do skupin po 3–4. Každá skupina dostane stejný úkol, abychom mohli výsledky práce porovnat.

Jak se jmenuje ten, kdo loví ryby – peče housky – opravuje zámky – umí postavit zed' – prodává v obchodě – řídí autobus – stará se o školu – hraje hokej – pracuje v zahradě?

Vytvořená slova napíšeme na tabuli a podtrhneme u každého z nich slovotvorný základ.

(rybář, pekař, zámečník, zedník, prodavač, řidič, školník, hokejista, zahradník)

3. Závěrečná část:

Časová dotace: 3 minuty

- Na závěr proběhne diskuse celé třídy. Žáci se mohou vyjádřit k tomu, jak se jim pracovalo ve skupině, která část hodiny byla pro ně nejzajímavější, zda bylo pro ně něco příliš obtížné apod.

Návrh na domácí úkol:

Vytvořte od uvedených slov názvy osob:

a) podle toho, čím se zabývají:

hodiny, papír, klenot, křížovka, kožešina, ryba, houba, zlato, mléko, les, rybník;

b) podle toho, kde žijí:

vesnice, Praha, Brno, Evropa.

Řešení:

a) hodinář, papírník, klenotník, křížovkář, kožešník, rybář, houbař, zlatník, mlékař, lesník, rybníkář;

b) vesničan, Pražan, Brňan, Evropan.

4.2.1 Hodnocení realizace vyučovací hodiny

Žák čte s porozuměním

přiměřeně náročné texty potichu i nahlas.

Žák posoudí na základě přečteného textu pravdivost/nepravdivost tvrzení. a č. 3: Žák posoudí, zda daná informace vyplývá/nevyplývá z textu.

Vyhodnocení dalších úkolů a práce ve vyučovací hodině

Žáci neměli problém s žádným úkolem jazykového rozboru.

Pouze u druhého úkolu *Napište vzorec posledního souvětí v textu* jim bylo nutné vysvětlit zadání a uvést příklad.

Při vyvození učiva žáci dokázali vyjmenovat všechny znaky skupin slov. Společně jsme správně formulovali pouze jednu informaci patřící do průniku kružnic, a to *dvojice slov mají stejnou část slova*. Žáci tuto skutečnost pojmenovávali jako „*slova jsou si velmi podobná, mají stejný význam*“.

Vyvození nového učiva bylo proto pro ně velmi snadné a přehledné, což sami žáci potvrdili při závěrečné diskusi.

Žáci dokázali nové poznatky aplikovat při plnění následujících úkolů, předpokládáme tedy, že učivo jim bylo dostatečně vysvětleno.

4. 6. JAZYKOVÉ ROZBORY

1. Rozbor fonetický
2. Rozbor slovotvorný
3. Rozbor morfematický
4. Rozbor slovnědruhový a tvaroslovný
5. Rozbor syntaktický
6. Komplexní jazykové rozbor.

4. 6. 1. ROZBOR FONETICKÝ

Hlásky můžeme popisovat a třídit z hlediska jejich *tvoření, artikulace, Základní rozlišení hlásek – rozlišení na samohlásky (k nimž se připojují i dvojhlásky) a souhlásky.*

Samohlásky

Jsou tóny (dají se samostatně zpívat).

V češtině jich máme 5: *a, e, i (y), o, u.*

Mohou být krátké i dlouhé (*á, é, í/ý, ó, ů/ú*).

Samohlásky (vokály) povaha tónů- při jejich vyslovování se proud vzduchu, který rozkmitá hlasivky, neklade do cesty žádná překážka- rozdíl mezi nimi důsledkem různého *místa artikulace*

Souhlásky jsou šumy .

V češtině je to zbytek abecedy: *b, c, d, d', f, g, h, ch, j, k, l, m, n, ň, p, q, r, ř, s, š, t, t', v, w, x, z, ž.*

Souhlásky (konsonanty)- mluvidla vytvářejí výdechovému proudu překážku. Rozdíly vyplývají především z toho, která část mluvidel volnému proudění brání a jaký je charakter překážky

Slabikotvorné R a L

Souhlásky R a L jsou slabikotvorné pouze ve slabikách, kde chybí samohláska: *vlk, mr-kev, smrk, kr-ko-vič-ka, dr-voš-těp, hr-nec.*

Postup fonetického rozboru

1. Fonetické určení hlásek (samohlásek, souhlásek).
2. Hláskové alternace samohlásek, souhlásek, hláskových skupin.
3. Místo alternace.
4. Historické příčiny alternace.
5. Varianty slova:

5.1. Hláskové varianty

- a) *samohlásky různé kvantity*: déšť – dešť, dvěře – dveře, slévač – slevač, brankář – brankař, rozstříhat – rozstříhat, umývadlo – umyvadlo)
- b) *samohlásky různé kvality*: polévka – polívka, řepa – řípa, okénko – okýnko, hřmět – hřmít, kůžka – kožka, hejl – hýl, strouha – struhac)
- c) *samohláska a nula (prázdné místo)*: více – víc, dále – dál, jako – jak, ihned – hned) souhlásky: kovoryjec – kovorytec, čišťení – čišťení

4. 6. 2. SLOVOTVORNÝ ROZBOR

Cílem slovotvorného rozboru je zjistit slovotvornou stavbu utvořeného (fundovaného) slova. Ta se zakládá na dvou základních částech (jednočlenných nebo vícečlenných): na slovotvorném základě a formantu. Obě části rozlišíme, porovnáme-li utvořené slovo s jeho slovem (bezprostředně) základovým/slovy základovými: *přístav/ní - přístav, vysok/o/škol/ský*
- *vysoká škola*.

Podle počtu základových slov a charakteru slovotvorného formantu určíme slovotvorný způsob a (v jeho rámci) slovotvorný postup (včetně typu slovotvorné úpravy). Jako součást slovotvorného formantu uvádíme případné hláskové změny, ke kterým při slovotvorném procesu došlo.

Je-li základové slovo samo utvořené, opakujeme rozbor, dokud nedospějeme ke slovu (synchronně) neutvořenému: *odbarvovač*
- *odbarvovat - odbarvit - barvit - barva*,

- *horolezecký - horolezec - hory + lézt.*

Pro přehlednější a snazší vydělování slovtvorných základů a formantů při slovtvorném rozboru píšeme utvořená a základová slova v řádcích pod sebe, do sloupce (morfém pod morfém). Tvarotvorné morfémy (koncovky) dáváme do závorky (nejsou-li samy o sobě slovtvornými formanty).

Odvozování

Nové slovo vznikne odvozením z jiného, tzv. základového slova pomocí předpon, přípon a koncovek.

ryba → rybička (odvození pomocí přípony)

let → výlet (odvození pomocí předpony)

páv → paví (odvození pomocí koncovky)

řeč → výřečný (odvození pomocí předpony i přípony)

Skládání

Nové slovo vznikne spojením dvou nebo více základových slov. Někdy tato dvě slova bývají spojená pomocí -o- nebo -e-

(velkoměsto, dějepis).

zvukovod (zvuk + vodit)

pravděpodobně (podobně + pravda)

okamžik (mžik + oko)

černobílý (černá + bílá).

ochuzený ochudit chudý	derivace: transflexe derivace: prefixace, transflexe	<i>ochuzen-</i> , <i>-ý chud-</i> , <i>o-</i> , <i>-i(t)</i>
souhrnně souhrnný souhrn hrnout	derivace: sufixace derivace: sufixace derivace: prefixace, transflexe	<i>souhrnn-</i> , <i>-ě souhrn-</i> , <i>-n(ý) hrn-</i> , <i>sou-</i> , <i>-0</i>
vyšetřovatel vyšetřovat vyšetřit šetřit	derivace: sufixace derivace: transflexe derivace: prefixace	<i>vyšetřova-</i> , <i>-tel(0) vyšetř-</i> , <i>-ova(t) šetři(t)</i> , <i>vy-</i>
plavecký plavec plavat	derivace: sufixace derivace: sufixace	<i>plavec-</i> , <i>-sk(ý) (-c- + -ský > -cký) plav-</i> , <i>-ec(0)</i>
snižování snižovat snižít nízký	derivace: sufixace derivace: transflexe derivace: prefixace, desuffixace, transflexe	<i>snižová-</i> , <i>-n(í) (a > á) sniž-</i> , <i>ova-</i> (<i>í > i</i>) <i>níz-</i> , <i>s-</i> , <i>-i(t) (z > ž)</i>
zodpovědnost zodpovědný zodpovědět odpovědět povědět vědět	derivace: sufixace derivace: sufixace derivace: prefixace derivace: prefixace derivace: prefixace	<i>zodpovědn-</i> , <i>-ost(0) zodpověd-</i> , <i>n(ý) odpovědě(t)</i> , <i>z- povědě(t)</i> , <i>od- vědě(t)</i> , <i>po-</i>
desetiletí deset let	kompozice, transflexe	<i>deset-</i> + <i>let-</i> , <i>-t-</i> , <i>-i</i>
rychlopalný rychle pálit rychlý	kompozice, sufixace derivace: sufixace	<i>rychl-</i> + <i>pal-</i> , <i>-o-</i> , <i>-n(ý) (á > a) rychl-</i> , <i>-e</i>

4. 6. 3. MORFEMATICKÝ ROZBOR

Cílem morfematičkého rozboru je identifikovat (vyčlenit) všechny *morf(ém)y*, z nichž se skládá dané slovo nebo slovní tvar, a určit, o které typy *morf(ém)ů* v konkrétních případech jde.

Příručky obvykle doporučují při morfematiččém rozboru, tj. při identifikaci jednotlivých *morfů*, postupovat od konce slova nebo slovního tvaru k jeho začátku, v zásadě to však není nutné. Je možné postupovat též „jistotní“ metodou, tj. identifikovat nejdříve ty *morf(ém)y*, jejichž identitou jsme si zcela jisti.

Pro správné provedení morfematiččého rozboru konkrétních slovních tvarů nebo slov je užitečné znát obecnou morfematiččou strukturu jed-

notlivých tvarů, tj. pořadí konkrétních typů morfémů, z nichž se daný typ slova nebo slovního tvaru musí (a může) skládat.

Předpona, kořen, přípona, koncovka

Slovo je sestavené z předpony, kořenu, přípony a koncovky.

Ne vždy se ale skládá z těchto všech částí. V každém slově se nachází pouze kořen.

Kořen slova

Nese základní význam slova.

Je to největší společná část všech slov významově příbuzných (průlet, letiště, letadlo, zálet).

Je to jádro slova, na které se věší předpony a přípony, které zužují nebo upřesňují význam slova (hra, vý-hra, hra-vý, hra-čk-a, vy-hra-n-ý).

Předpona

Je část slova umístěná před kořenem.

Upřesňuje význam slova.

zá-pis, **ú**-pis, **před**-pis

Přípona

Je část slova připojená za kořen slova.

Upřesňuje význam slova.

vin-**ík**, vin-**ice**, vin-**n**-ý, vin-**i**-t

Koncovka

Je umístěna na úplném konci slova (až za příponou, pokud přípona ve slově je).

Koncovky jsou:

pádové (kočk-a, bez kočk-y, ke kočc-e, vídím kočk-u, volám kočk-o!, o kočc-e, s kočk-ou),

rodové (dělal-ø, dělal-a, dělal-o, mlad-ý, mlad-á, mlad-é, ukraden-ø, ukraden-a, ukraden-o),

osobní (dělá-m, dělá-š, dělá-ø, dělá-me, dělá-te, dělaj-í, dělej-ø!, dělej-me!, dělej-te!),

infinitivní (děla-t, uči-t, pí-t).

4. 6. 4. ROZBOR SLOVNĚDRUHOVÝ A TVAROSLOVNÝ

PODSTATNÁ JMENA

Postup:

- konkrétní (názvy osob, zvířat, věcí):
- obecná (*člověk*)
- vlastní (*Pavel*)
- abstraktní (názvy vlastností, činností, dějů)

Určujeme:

Rod - mužský - maskulinum (*ten strom*)

ženský - femininum (*ta řeka*)

střední - neutrum (*to slunce*)

Číslo - jednotné (*kotě*)

- podstatná jména hromadná (*dříví, kamení*)
- mají tvar jednotného čísla, ale znamenají více věcí téhož druhu
- podstatná jména látková (*mléko, voda*)
- označují látku bez zřetele na množství
- podstatná jména pomnožná (*kamna, dveře*)
- mají tvar množného čísla, ale mohou označovat i jednu věc
- množné (*kořata*)

Pád

Vzor - rod mužský životný - *pán, muž, předseda, soudce*

- rod mužský neživotný - *hrad (les), stroj*

- rod ženský - *žena, růže, píseň, kost*

- rod střední - *město, moře, kuře, stavení*

Přechod mezi vzory kost a píseň 2.sg 1.,4.,5.pl 3.pl 6.pl 7.pl 1. -i -i -em -ech -mi

KOST, věc, řeč, část, hrst, srst, bolest, -ost

2. -i -i -em/-ím -ech/-ích -mi -st (pěst, mast, pelest, past...), -t' (oběť), -d' (zed'), paměť, závěť (7.pl -tmi/-ťmi)

3. -i -i -em/-ím -ech/-ích -emi *moc, pomoc, velmoc, nemoc, pravomoc*

4. -i -i -ím -ích -mi *step, otep, smrt, myš, veš, hrud', směs, plet', měd', odpověď*
 (7.pl -dmi/-d'mi)
5. -i -i -ím -ích -emi *noc, ves, mysl, chut', sůl, lež, mosaz, raz...*
6. -i/-e -i/-e -ím -ích -emi *čtvrť, čeled', žerd', hut', nit', pečet', perlet', závrat', trat', ocel...*
7. -i/-e -i/-e -ím -ích -emi/-mi *lod'*
8. -e -e -ím -ích -emi
PÍSEŇ, tvář, obec, závěj, poušť, konev, drůbež...

PŘÍDAVNÁ JMÉNA - ADJEKTIVA

Postup:

určujeme

Rod	- shoduji se s rodem, číslem a pádem podstatného jména, na	
Číslo		
Pád	- tvrdá přídavná jména	- <i>mladý, mladá, mladé</i>
Vzor	- ve tvaru složeném	- <i>mlád, mláda, mládo</i>
	- ve tvaru jmenném, měkká příd. jména	<i>jarní, jarní, jarní</i>
	- přivlastňovac í příd. jm.	- <i>otcův, otcova, otcovo, matčín, matčina, matčino</i>

- Druh**
- **tvrdá** - 1.pád j.č.koncovky: -ý, -á, -é (*zlý muž, zlá žena, zlé dítě*)
 - **měkká** - 1.pád j.č.koncovka -í (*psí ocas, psí bouda, psí oko*)
 - **přivlastňovací** - *otcův, otcova, otcovo*
- *matčín, matčina, matčino*

Stupeň

1.stupeň pozitiv

rychlý vděčný prudký hezký

2. stupeň

komparativ

3. stupeň

superlativ

(-ejší, -ější, -ší, -í)	(nej-)
rychlejší	nejrychlejší
vděčnější	nejvděčnější
prudší	nejprudší
hezčí	nejhezčí

Nepravidelné stupňování

dobrý - lepší,

zlý - horší,

velký - větší,

malý - menší.

ZÁJMENA

Postup:

třídění zájmen: *osobní, rodová, přivlastňovací, bezrodá, ukazovací, tázací, vztažná, neurčitá, záporná, vymežovací*

ZÁJMENA - PRONOMINA	
- Zájmena zastupují podstatná jména nebo na ně ukazují. - Jsou to slova ohebná, skloňují se.	
určujeme:	
a) Pád	
b) Číslo	
c) Rod	
d) Vzor	- bezrodá (já, tv, mv, vy, se) - mají zvláštní skloňování - rodová - záimenné skloňování - tvrdý vzor ten - měkký vzor náš - složené skloňování mladý, jarní
e) Druh	- osobní: já, ty, on, ona, ono, my, vy, oni, ony, ona, zvrtné se - přivlastňovací: můj, tvůj, jeho, její, náš, váš, jejich, zvrtné svůj - ukazovací: ten, tento, tehle, onen, takový, týž, tentýž, sám - tázací: kdo, co, jaký, který, čím - vztažná: kdo, co, jaký, který, čím, jenž - neurčitá: někdo, něco, některý, nějaký, něčí; ledakdo; kdokoli; kdosí, cosí, kterýsi, jakýsi, čísi; leckdo, lecco, leckterý; každý, všechen - záporná: nikdo, nic, nijaký, ničím, žádný

Skloňování: zájmenné — ten, náš, adjektivní — jaký, takový, žádný, ..., její, čím, ... zvláštní — já, ty, my, vy, on, se, kdo, co.

ČÍSLOVKY - NUMERALIA

Postup:

určujeme:

Pád

Číslo

Rod

Vzor - základní

- *jeden* jako *ten* (zájmené skloňování)

dva, oba: 2. a 6. pád - *dvou, obou*

3. a 7. pád - *dvěma, oběma*

-*tři, čtyři* podle vzoru *kost*:

7. pád - *třemi*, 2. pád - *čtyř*

-*sto (město), tisíc (stroj), milion (hrad), miliarda (žena)*

- **řadové**

- podle vzorů příd. jmen: *jarní (třetí), mladý (pátý)*

- **druhové**

- podle vzorů příd. jmen *jarní (trojí), mladý (paterý)*

- **násobné**

zakončené na *-krát* (třikrát): neskloňují se

zakončené na *-násobný* (trojnásobný): podle *mladý*

Druh

určité

neurčité

- **základní** *tři, pět* *několik, málo*

- **řadové** *třetí, pátý* *několikátý*

- **druhové** *trojí, paterý* *několikerý*

- **násobné** *třikrát,* *nekolikrát,*
pětkrát *několikanásobný*

určité *pět, paterý, pateré, patero, pětice, pátý, pětkrát, pětimilionový,*

oba jediný, pětina (bez počítaného předmětu)

základní, souborové, druhové, řadové, násobné,

neurčité několik, několikery, několikere, několikero, několikátý, několikrát, několikamilionový.

Skloňování číslovek adjektivní:

tvrdé: druhý, čtvrtý, dvojnásobný, ...

měkké: první, tisící, dvojí, ...

kombinované: dvoje, patery,

zájmenné: jeden

substantivní: sto, milion, tisíc, polovina, čtvrt, čtvero, ..

zvláštní: tři, čtyři dva, oba 5-99, kolik, mnoho:

2 tvary nesklonné: půl, čtvrt, pár, sto.

4. 6 .4. 1. PŘÍKLADY MORFOLOGICKÉHO ROZBORU JMEN

Včera jsem otevřel spodní přihrádku toho starého stolku, o kterém jsem Ti už před nějakými čtyřmi lety psal, a našel jsem v ní nejen několik babiččinych pytlů na sušené byliny a dvoje kleště, s jakými si děti hrají na průvodčí, ale taky cínového vojáčka - svou nejmilejší hračku z dětství.

spodní - adj., akuz. sg. f., vzor „jarní“

přihrádku - subst., akuz. sg. f., vzor „žena“

toho - zájm. ukaz., gen. sg. m. i., vzor „ten“

starého - adj., gen. sg. m. i., vzor „mladý“

stolku - subst., gen. sg. m. i., vzor „hrad“

kterém - zájm. vztažné, lok. sg. m. i., vzor „mladý“

Ti - zájm. os. pro 2. os., dat. sg., bezrodé

nějakými - zájm. neurč., instr. pl. n., vzor „mladý“

čtyřmi - čísl. urč. zákl., instr. pl. n., vzor „kost“

lety - subst., instr. pl. n., vzor „město“

ní - zájm. os. pro 3. os., lok. sg. f., vzor „náš“

několik - čísl. neurč. zákl., akuz., bezrodá

babiččiných - adj., gen. pl. m. i., vzor „matčin“
pytlů - subst., gen. pl. m. i., vzor „stroj“
sušené - adj. slovesné, akuz. pl. f. pas. ipf., vzor „mladý“
byliny - subst., akuz. pl. f., vzor „žena“
dvoje - čísl. urč. soub., akuz. pl. f., vzor „náš“
kleště - subst., akuz. pl. f., vzor „píseň“
jakými - zájm. vztažné, instr. pl. f., vzor „mladý“
děti - subst., nom. pl. f., vzor „kost“
průvodčí - subst., akuz. pl. m. a., vzor „jarní“ („průvodčí“)
cínového - adj., akuz. sg. m. a., vzor „mladý“
vojáčka - subst., akuz. sg. m. a., vzor „pán“
svou - zájm. přívl. zvrtné, akuz. sg. f., zde vzor „mladý“

Slovesa - Verba

Postup:		
- Slovesa vyjadřují činnost (pracovat), stav (ležet) nebo změnu stavu (zčervenat).		
- Jsou to slova ohebná, časují se.		
Určujeme:		
a) Osobu	1. já 2. ty 3. on, ona, ono	1. my 2. vy 3. oni, ony, ona
b) Číslo	- jednotné - množné	- singulár (dělám) - plurál (děláme)
c) Čas	- přítomný - minulý - budoucí	- prézens (dělám, děláme) - préteritum (dělal jsem, dělali jsme) - futurum (budu dělat, budeme dělat)
d) Způsob	- oznamovací - rozkazovací - podmiňovací	- indikativ (dělám, děláme) - imperativ (dělej!, dělejme!) - kondicionál (dělal bych, dělali bychom)
e) Rod	- činný - trpný	- aktivum - podmět je průvodcem děje (vidím, viděl jsem, budu vidět) - pasivum - podmět není průvodcem děje (jsem viděn, byl jsem viděn, bud' viděn)
f) Vid	- nedokonavý - dokonavý	- vyjadřuje děj probíhající, neohraničený v přítomném, minulém nebo budoucím čase (rostl, roste, poroste) - vyjadřuje děj ohraničený v minulém nebo budoucím čase (sedl jsem si, sednu si)
g) Třidu		
h) Vzor		

SLOVESA -TRÍDY AVZORY		
1.	- koncovka	osobě jednotného čísla -e
třída	ve 3	
- tvrdé:	<u>nese</u> (nesl),	<u>bere</u> (bral)
- měkké:	<u>maže</u> (mazal),	<u>peče</u> <u>umře</u> (umřel) (pekl)
2.	- koncovka	osobě jednotného čísla -ne
třída	ve 3	
- tvrdé:	<u>tiskne</u> (tiskl),	<u>mine</u> <u>začne</u> (začal) (minul),
3.	- koncovka	osobě jednotného čísla -je
třída	ve 3	
- tvrdé:	<u>kryje</u> (kryl),	<u>kupuje</u> (kupoval)
4.	- koncovka ve	osobě jednotného čísla -í
třída	3	
-	<u>prosí</u>	<u>trpí</u> <u>sází</u> (sázel)
tvrdé:	(prosil),	(trpěl),
5.	- koncovka	osobě jednotného čísla -á
třída	ve 3	
	<u>dělá</u>	

MLUVNICKÉ KATEGORIE SLOVES:

osoba — 1., 2., 3.

číslo -. singulár, plurál,

čas — přezens, préteritum, futurum

způsob — indikativ, imperativ, kondicionál (přít., min.)

rod — aktivum, pasivum (opisné, zvrtné)

vid perfektivum, imperfektivum;

násobenost, nenásobenost

Třídění sloves

I. podle kmene přítomného: 1. tř., 2. tř., 3. tř., 4. tř., 5. tř.;

-e, -ne, -je, -i, -á:

Nepřavidelná slovesa: *být, chtít, jíst, vědět, vidět, mít, jít*

3. tř., 4. tř., 5. tř., 6. tř. *-e/ě -i -a -ova trpět sázet prosit volat mazat brát kupovat.*

4. 6. 4. 2. PŘÍKLADY MORFOLOGICKÉHO ROZBORU SLOVES

Víte, co je v naší firmě nového? Starost o zákazníky jsme soustředili do jednoho místa. V novém zákaznickém centru na náměstí nás můžete navštívit od pondělí do pátku 9.00-17.00. Pečujete o váš komfort, jsme v centru připraveni sjednat s vámi novou smlouvu, změnit údaje ve stávající smlouvě i přijmout platbu. Kdybyste potřebovali poradit, rádi se vám budeme věnovat. Přijdete-li k nám, neprohloupíte. Neváhejte, těšíme se na vaši návštěvu.

víte - VF, 2. os. pl. ind. prez. akt. ipf., atem. sloveso

je - VF, 3. os. sg. ind. prez. akt. ipf., atem. sloveso

soustředili jsme - VF, 1. os. pl. ind. pret. akt. pf. m. a., 4. tř., vzor „prosí“ (příč. min. + prez. tvar pom. slovesa)

můžete - VF, 2. os. pl. ind. prez. akt. ipf., 1. tř., vzor „peče“

navštívit - Vlnf, infinitiv, akt. pf., 4. tř., vzor „prosí“

pečujete - Vlnf, přech. přít., pl. akt. ipf. m. a., 3. tř., vzor „kupuje“

jsem připraveni - VF, 1. os. pl. ind. prez. pas. pf. m. a., 4. tř., vzor „prosí“ (příč. trp. + prez. tvar pom. slovesa)

sjednat - Vlnf, infinitiv, akt. pf., 5. tř., vzor „dělá“

změnit - Vlnf, infinitiv, akt. pf., 4. tř., vzor „prosí“

přijmout - Vlnf, infinitiv, akt. pf., 2. tř., vzor „začne“

potřebovali byste - VF, 2. os. pl. kond. přít. akt. ipf. m. a., 3. tř., vzor „kupuje“ (příč. min. + kond. tvar pom. slovesa)

budeme se věnovat - VF, 1. os. pl. ind. fut. akt. ipf., 3. tř., vzor „kupuje“ (inf. akt. + fut. tvar pom. slovesa)

přijdete - VF, 2. os. pl. ind. prez. (význ. bud.) akt. pf., 1. tř., neprav

neprohloupíte - VF, 2. os. pl. ind. prez. (význ. bud.) akt. pf., 4. tř., vzor „prosí“

neváhejte - VF, 2. os. pl. imp. akt. ipf., 5. tř., vzor „dělá“

těšíme se - VF, 1. os. pl. ind. prez. akt. ipf., 4. tř., vzor „prosí“

NEOHEBNÉ SLOVNÍ DRUHY

PŘÍSLOVCE - ADVERBIA

Postup:

- Příslivce vyjadřují bližší okolnosti dějů a vlastností:

místo (tam)

čas (pozdě)

způsob (dobře)

příčinu nebo důvod (proto)

stupeň vlastnosti nebo míru věci (velmi, dost)

- Jsou to slova neohebná.

Stupňování:

1. stupeň

pozitiv

2. stupeň

komparativ

(-ěji, -ěji, -e)

3. stupeň

superlativ

(nej-)

lehce

lehčeji

nejlehčeji

levně

levněji

nejlevněji

daleko

dále

nejdále

PŘEDLOŽKY - PREPOZICE

- Postup :

- Předložky se pojí s **podstatnými jmény** (k příteli), **zájmeny** (od něho) **nebo číslovkami** (bez dvou) a vytvářejí s nimi **předložkové vazby**. Tyto vazby vyjadřují různé okolnosti a vztahy (místo, čas, způsob, příčinu, aj.). Předložka se pojí s určitým pádem (nebo s více pády), a určuje tak pád slova (k příteli - 3. pád)
- Jsou to slova neohebná.

-

SPOJKY - KONJUNKCE

Postup :

Spojky **spojují jednotlivé větné členy nebo věty.**

Spojky (konjunkce).

Spojky souřadící:

vztah slučovací

vztah stupňovací

vztah odporovací (adverzativní)

vztah alternativní/vylučovací

vztah vysvětlovačí

souřadící (a, i, ani, nebo, ale, avšak, ...)

spojují větné členy nebo věty v souřadném vztahu (*Chutnají mu jablka a hrušky.*)

Spojky podřadící:

vztah příčinný

vztah následkový (konkluzivní)..

vztah účinkový

vztah důvodový

vztah účelový

vztah podmínkový

vztah přípustkový

vztah časový

vztah způsobový

vztah prostředkový

vztah průvodní okolnosti

vztah výjimkový

vztah zřetelový **podřadící** (že, aby, když, jestliže, ...)

spojují obvykle větu vedlejší s větou *řídící* (*Chci, aby se dostavil.*) nebo *závislý*

větný člen s členem řídícím (*Vlekl se jako hlemýžď.*)

ČÁSTICE - PARTIKULE

Postup:

Částice vyjadřují obvykle **zvolání, přání, podiv, rozkaz** apod.

Tímto uvozují samostatné věty a naznačují jejich druh. Ve větě nebývají větnými členy.

CITOSLOVCE - INTERJEKCE

Postup :

Citoslovce vyjadřují hlasy, zvuky (bú, iá, bzzz, dup, prásk, cink)

nálady, city (ach, brr, fuj, jé) vůli, upozorňují na něco (haló, oh, hej, hled').

Nebývají většinou větnými členy (Křáp, hrnek se rozbil.).

Někdy mohou být přísudkem (Hrnek křáp.)

Mohou být odděleny čárkami, vykřičníkem nebo pauzou.

4. 6. 4. 3. PŘÍKLADY MORFOLOGICKÉHO ROZBORU NEOHEBNÝCH SLOV

25. 6.: *Ach, dnes už opravdu nevím, jak dál. Když jsem včera večer šla ven, myslala jsem si, že je snad uvnitř mé mysli jasno, avšak po včerejší večeři a debatě, kterou jsme s K. pak spolu vedli, jsem úplně zmatená. Místo jasných myšlenek mám hlavu jako v oule. Ó, kéž brzy K. nějak upokojí mou rozbouřenou mysl!*

ach - citoslovce stavové

dnes - příslovce času

už - částice vytýkací

opravdu - částice modifikační

jak - zájmené příslovce způsobu

dál - příslovce místa, 2. stupeň

když - spojka podřadicí

včera - příslovce času

večer - příslovce času

ven - příslovce místa

že - spojka podřadicí

snad - částice modální
uvnitř - předložka sekundární
jasno - příslovce-predikativum
avšak - spojka souřadící
po - předložka primární
a - spojka souřadící
s - předložka primární
pak - příslovce času
spolu - příslovce způsobu
úplně - příslovce míry
místo - předložka sekundární
jako - spojka podřadící
v - předložka primární
ó - citoslovce stavové
kéž - částice přací
brzy - příslovce času
nějak - zájmené příslovce způsobu

4. 6. 8. ROZBOR SYNTAKTICKÝ

Syntax neboli skladba je jazykovědná disciplína, která se zabývá tou rovinou jazykového systému, na níž je základní jednotkou věta, případně výpověď. V rámci syntaxe se studuje primárně to, jak jsou utvořeny správné věty daného jazyka (z jakých jednotek se tyto věty skládají, jaké mezi jednotkami existují vztahy, jaké je uspořádání těchto jednotek ve větě atd.). Existuje mnoho přístupů k popisu stavby věty. Jejich základem je vyčlenění jednotek, ze kterých se věta skládá, a popis vztahů mezi nimi.

Postup:

Věta jednoduchá nebo souvětí

Věta jednoduchá obsahuje pouze jedno sloveso v určitém tvaru, respektive jeden přísudek. Příklady vět jednoduchých:

Tento úspěšný spisovatel vydal již několik knih.

Souvětí se skládá z několika vět.

Obsahuje tolik sloves v určitém tvaru (resp. tolik přísudků), kolik je v souvětí vět. U souvětí studujeme jejich stavbu (věta hlavní, vedlejší, jejich vztahy).

Příklady souvětí:

Pojedeme na výlet, i když bude pršet.

Kdosi se mě snažil přesvědčit o tom, že se sloni bojí myši.

Druhy vět

Věty se dají rozdělit do několika základních kategorií.

Věta jednoduchá a souvětí

jednoduchá: Jana ráda běhá.

souvětí: Petr běhá, ale moc ho to nebaví.

Věta oznamovací, tázací, práci, rozkazovací

oznamovací: Dnes půjdu plavat.

tázací: Kdo půjde se mnou plavat?

práci: Kéž bych si mohl jít zaplavat.

rozkazovací: Okamžitě běž plavat!

Věta jednočlenná, dvojčlenná a větný ekvivalent

jednočlenná: Dnes hodně fouká.

dvojčlenná: Tomáš sfoukl svíčku.

větný ekvivalent: Nefoukat!

Věta jednočlenná nebo dvojčlenná nebo větný ekvivalent

Věta jednočlenná

Věta jednočlenná má pouze přísudek, nemá vůbec podmět (vyjádřený ani nevyjádřený).

Často označuje:

atmosférické jevy: Prší. Blýskalo se. Mrzlo. Silně fouká.

tělesné stavy: Píchá mě v boku. Bolí mě v krku. (Pozor, ale ne Bolí mě hlava. Zde je podmět hlava a přísudek bolí.)

duševní stavy: Je mi smutno. Stýská se mi.

Větný ekvivalent

Větný ekvivalent nemá ani podmět, ani přísudek.

Často bývá v základu vyjádřen:

infinitivem: Stát! Nevstupovat! Nefotit!

podstatným nebo přídavným jménem: Ovoce a zelenina. Lenko! Skvělé! Takové překvapení! Harry Potter a tajemná komnata.

příslovcem: Jasně. Rychle! Dobře. Proč? Kdy?

částicí: Ano. Ne, ne. Kéž by! Snad.

citoslovcem: Pšt. Hmm. Au! Jé!

Věta dvojčlenná

Věta dvojčlenná je běžná věta, která má podmět a přísudek. Podnět může být i nevyjádřený.

Příklady:

Doktor pacientovi odebíral krev. Podmětem je doktor, přísudkem odebíral.

Máme hodně úkolů. Podmět je my, které ale není výslovně vyjádřeno, přísudkem je máme.

Základní větné členy věty dvojčlenné

Představují jádro informace (to nejdůležitější a nejzákladnější ze sdělení) ve větě.

Řadí se mezi ně: **podmět a přísudek.**

Podmět vyjadřuje původce děje nebo nositele činnosti, je vždy v 1. pádě. Ptáme se na něj: Kdo, co?

Na stromě rostou jablka. Kdo, co roste na stromě? Jablka.

Přísudek vyjadřuje činnost nebo stav podmětu. Ptáme se na něj: Co dělá podmět?

Na stromě rostou jablka. Co dělají jablka? Rostou.

Rozvíjející větné členy

Jsou vždy závislé na jiném členu věty. Řadí se mezi ně: přívlastek, předmět, příslověčné určení a doplněk.

Přívlastek blíže určuje podstatné jméno. Ptáme se na něj: Jaký? Který? Čí?

Na louce stojí kvetoucí strom. (Jaký strom?) Čeká nás cesta domů. (Jaká cesta?),

Mám rád babiččiny buchty. (Čí buchty?)

Předmět doplňuje sloveso nebo přídavné jméno. Ptáme se na něj všemi pádovými otázkami kromě otázek 1. a 5. pádu.

Markéta utrhla ze stromu jablko. Koho, co utrhla Markéta? Jablko (předmět ve 4. pádě).

Příslovečné určení vyjadřuje okolnosti děje nebo stavu. Ptáme se na něj: Kde?

Kdy? Jak? Proč? Za jakým účelem? Z jaké příčiny? Za jakých podmínek?

V létě na stromě rostla jablka. Kdy na stromě rostla jablka? V létě. Kde rostla v létě jablka? Na stromě.

Doplněk závisí na 2 členech: na podstatném jméně (případně zájmeně) a na slovesu. Ptáme se na něj: Jaký? Jako kdo? Jako co? Jak? Kým, čím?

Nechal limonádu nedopitou. Jaká byla limonáda? Nedopitá. Jak ji nechal?

Nedopitou.

Podmět vyjádřený a nevyjádřený _____

Podmět holý, rozvitý, několikanásobný _____

Druhy přísudku

Přísudek slovesný obsahuje sloveso v určitém tvaru. Dělí se dále na dva poddruhy.

Přísudek slovesný jednoduchý tvoří jedno sloveso v určité osobě, čase.

Kočka leze dírou. Zítra nebude pršet.

Přísudek slovesný složený tvoří sloveso způsobové (muset, moci, smět, mít, chtít) nebo fázové (začít, začínat, zůstat, zůstávat, přestat, přestávat) a infinitiv.

Kočka chce prolézt dírou. Zítra nemá pršet.

Přísudek jmenný se sponou (slovesně-jmenný) tvoří sponové sloveso (být, bývat, stát se, stávat se) + přídavné nebo podstatné jméno.

Kočka je líná. Pavel se stal expertem na předpovídání počasí.

Přísudek jmenný tvoří pouze podstatné nebo přídavné jméno, sponové sloveso chybí.

Sliby chyby. = Sliby [jsou] chyby. Průjezd zakázán. = Průjezd [je] zakázán.

Přísudek citoslovečný tvoří citoslovce.

Pes hop přes plot. Anička bác do kaluže.

Souvětí

se skládá z několika vět. Obsahuje tolik sloves v určitém tvaru (resp. tolik přísudků), kolik je v souvětí vět. U souvětí studujeme jejich [stavbu](#) (**věta hlavní, vedlejší, jejich vztahy**). Příklady souvětí:

Pojedeme na výlet, i když bude pršet.

Kdosi se mě snažil přesvědčit o tom, že se sloni bojí myší.

Věta hlavní

Věta hlavní (VH)

V souvětí musí být vždy alespoň jedna.

Gramaticky nezávisí na jiné větě, mohla by klidně fungovat i samostatně mimo souvětí jako věta jednoduchá.

Př.: Bála se (VH1) a doufala (VH2), že ten zlý sen brzy skončí (VV). → Bála se. Doufala, že ten zlý sen brzy skončí.

Nelze se na ni nijak zeptat (naopak se pomocí věty hlavní ptáme na větu vedlejší).

Př.: Když bude pršet (VV), nepůjdeme na výlet (VH). Kdy nepůjdeme na výlet?

Když bude pršet (VV).

Poměry vedlejších vět

Vedlejší věty mohou být souřadně spojeny stejně jako věty hlavní. Podmínkou je, že vedlejší věty musí být stejného druhu. K určení významového poměru mezi větami nám pomůže spojka a uvědomění si, zda se informace ve větách navzájem dolňují, jedna stupňuje druhou, jedna druhé odporuje atd. Určení poměru vět je důležité mimo jiné pro správné psaní čárek.

1. poměr slučovací

Obsah vět na sebe volně navazuje. Jde o spojení dvou a více informací.

Obvyklé spojovací výrazy: a, i, ani, nebo, také, rovněž, též.

Už si nepamatuji, o čem ta knížka byla ani kdo ji napsal. Dívala se na záhon, který ještě včera zářil zralými rajčaty a sliboval bohatou úrodu okurek.

2. poměr odporovací

Informace v jedné větě odporuje informaci ve větě druhé.

Obvyklé spojovací výrazy: ale, avšak, však, jenže, jenomže, nýbrž, naopak.

Napiš jí dopis, abys ji přesvědčila, ale abys ji úplně neodradila. Utekli z Citadely, aby si užívali volnosti, ne aby dál bojovali.

3. poměr vylučovací

Informace ve větách se navzájem vylučují.

Obvyklé spojovací výrazy: nebo, anebo, či, buď – buď, buď – nebo.

Řekla mi jasně, že buď se přiznám sám, nebo to na mě řekne. Ujistil mě, že mi buď napíše zprávu, nebo mi zavolá.

4. poměr stupňovací

Druhá věta stupňuje, zesiluje informaci v první větě.

Obvyklé spojovací výrazy: i, dokonce, dokonce i, dokonce ani, ba, ba i, nejen – i, nejen – ani, nejen – ale i.

Myslela si, že nejen pochopí celou situaci, ale že ji také co nejrychleji vyřeší.

Nerozumím tomu, proč to nemůžeš udělat hned, a proč to dokonce začínáš i sabotovat.

5. poměr příčinný (důvodový)

Druhá věta vysvětluje příčinu děje věty první.

Obvyklé spojovací výrazy: neboť, vždyť, totiž, však také.

Omlouvila se, že ráno přišla pozdě do školy, nezazvonil jí totiž budík. Pavel říkal, že neslyšel zvonit telefon, zrovna se totiž sprchoval.

6. poměr důsledkový

Druhá věta vyjadřuje důsledek, dopad nebo vliv děje první věty.

Obvyklé spojovací výrazy: proto, a proto, tedy, tudíž, a tak.

Zajímalo mě, kdo z nich přijede na stejný turnus, a tak bude bydlet společně se mnou. Ve zprávách hlásili, že turisté nerespektují zákaz vstupu do jeskyně, a proto tam ochranáři nastražili fotopast.

Druhy vedlejších vět souhrnně

Vedlejší věta podmětná

Vyjadřuje podmět věty řídící.

Ptáme se na ni: Kdo, co? + věta řídící

Časté spojovací výrazy: kdo, co, že, aby

Příklad: Kdo nic nedělá, nic nezkaží. → Kdo, co nic nezkaží? Kdo nic nedělá.

Vedlejší věta přísudková

Vyjadřuje jmennou část přísudku jmenného se sponou (přísudek slovesný se totiž vedlejší větou nedá vyjádřit).

Ptáme se na ni: Jaký byl/nebyl (stal se/nestál se) podmět?

Časté spojovací výrazy: jako, jak, aby, takový – jaký, takový – aby

Příklad: Obloha byla, jako by ji vymetl. → Jaká byla obloha? Jako by ji vymetl.

Vedlejší věta předmětná

Vyjadřuje předmět ke slovesu/přídavnému jménu z věty řídicí.

Ptáme se na ni: pádovými otázkami kromě 1. a 5. pádu + věta řídicí.

Časté spojovací výrazy: že, aby, jak, kdo, co, to – že

Příklad: Nezapomeň, že výuka začíná v 8:00. → Koho, co nezapomeň? Že výuka začíná v 8:00.

Vedlejší věta přívlastková

Vyjadřuje bližší informaci o (podstatném) jméně z věty řídicí.

Ptáme se na ni: Jaký, který, čím? + jméno z věty řídicí, které vedlejší věta rozvíjí.

Časté spojovací výrazy: kdo, co, který, jaký, čím, jenž, aby, kde, kdy

Příklad: Markéta ztratila telefon, který nedávno dostala. → Jaký telefon Markéta ztratila? Ten, který nedávno dostala.

Vedlejší věta doplňková

Vyjadřuje bližší informaci o ději, který se týká jména ve větě řídicí.

Ptáme se na ni: V jaké situaci? + sloveso a jméno z věty řídicí.

Časté spojovací výrazy: jak, že, aby

Příklad: Lucie viděla Zuzanu, jak běží na autobus. V jaké situaci viděla Lucie Zuzanu? Jak běží na autobus.

Vedlejší věta příslovečná

Vyjadřuje okolnosti děje (místo, čas, způsob atd.) z věty řídicí.

Ptáme se na ni: kde?, kdy?, jak?, proč?, do jaké míry?, za jakým účelem?, za jakých podmínek?, i přes co? atd. + věta řídicí.

Časté spojovací výrazy: kde, když, jak, co, protože, aby, -li, přestože, i když atd.

Podle toho, jakou okolnost děje vyjadřují, je dělíme na různé druhy.

Příklad: Lukáš nepřišel, protože neměl čas. Proč Lukáš nepřišel? Protože neměl čas.

Druhy vedlejších vět příslovečných

místní → *kde?*

časová → *kdy?*

způsobová → *jak?*

měrová → *do jaké míry?*

příčinná → *proč?*

účelová → *za jakým účelem?*

podmínková → *za jakých podmínek?*

přípustková → *i přes co?*

4.6.8.1. VZOR ROZBORU SYNTAKTICKÉHO A TVAROSLOVNÉHO

1. Věta jednoduchá:

Letos začneme realizovat velmi nákladnou rekonstrukci hradu

Věta jednoduchá, dvoječlenná, rozvitá.

Podmět *my* – je gramaticky vyjádřen v přísudku //nebo je implicitně vyjádřen v přísudku;

začneme realizovat – přísudek, složený slovesný, je vyjádřen fázovým slovesem *začít* ve tvaru přítomného času, 1.os., pl., 2.slovesná třída, a infinitivem *realizovat*, 4. slovesná třída;

letos – příslovečné určení času, je vyjádřeno příslovcí;

rekonstrukci – předmět, je vyjádřen podstatným jménem rodu ženského *rekonstrukce*, ve tvaru 4. pádu čísla jednotného, vzor *růže*;

hradu – přívlastek neshodný, je vyjádřen podstatným jménem rodu mužského *hrad* ve tvaru 2. pádu, čísla jednotného, vzor *hrad*;

velmi – příslovečné určení míry, je vyjádřeno příslovcí;

nákladnou – přívlastek shodný, je vyjádřen přídavným jménem rodu ženského *nákladná* ve tvaru 4. pádu čísla jednotného, vzor *mladá*.

2. Souvětí

Mám ráda lidi, kteří dělají s velkým zaujetím svou práci.

Souvětí podřadné, s vedlejší větou přívlastkovou, vedlejší věta je připojena vztázným zájmenem *kteří*.

Hlavní věta: *Mám ráda lidi.*

Podmět *já-* je gramaticky vyjádřen v přísudku //nebo je implicitně vyjádřen v přísudku. *mám ráda* - přísudek, je ustalené spojení slovesa *mít* s adjektivem.

lidi - předmět (objekt), je vyjádřen podstatným jménem rodu mužského *člověk* ve 4. pádě čísla množného, vzor *pán*.

Vedlejší věta: *kteří dělají s velkým zaujetím svou práci.*

Kteří — vztázné zájmeno *kteřý* ve tvaru 1. pádu čísla množného.

dělají — přísudek slovesný, jednoduchý, je vyjádřen slovesem *dělat* ve tvaru přítomného času, 3. osoby čísla množného, 5. slovesná třída.

práci— předmět (objekt), je vyjádřen podstatným jménem rodu ženského *práce* ve tvaru 4. pádu čísla jednotného, vzor *růže*.

svou— přívlastek shodný, je vyjádřen posesivním zájmenem rodu ženského *svoje*, *svá* ve 4. pádě čísla jednotného.

zaujetím — přívlastek neshodný, je vyjádřen substantivem středního rodu *zaujetí* ve tvaru 7. pádu čísla jednotného, vzor *stavení*.

velkým— přívlastek shodný, je vyjádřen adjektivem rodu mužského *velký* ve tvaru 7. pádu čísla jednotného, vzor *mladý*.

4. 6. 9. KOMPLEXNÍ JAZYKOVÝ ROZBOR TEXTU

Na pokraji moravské dědiny, kousek od hranic, stojí bývalý lovecký zámek pánů z Větrova. Je omítnutý pampeliškovou žlutí, má spoustu věžiček pokrytých prejzy a korouhvičku s kohoutem. V zámečku je dětský domov. Žijí v něm děvčata a kluci od šesti do patnácti let, všeobecně zvaní Větrováci.

(M. Zinnerová, Indiáni z Větrova)

1. Rozbor komunikační situace a výstavby textu

1. Srovnajte začátek vyprávění o životě dětí v dětském domově se začátkem pohádky o Českém Honzovi. V čem se podstatně liší? Proč jsou místní údaje v našem textu rozvedeny v celkový popis?

(Aby bylo čtenářům dostatečně přiblíženo dějiště různých příběhů. V knize, která má přes sto stránek, může být popis prostředí mnohem bohatší než v krátké pohádce, která se soustředí uje ponejvíce na sám děj.)

2. Je budova popsána důkladně? (Ne.)

O čem je v popisu pouze řeč? (o barvě omítky a o věžičkách na střeše)

Vyvolává však tento popis u čtenáře dobrou představu zámečku? Proč ano?

(Údaje jsou hodně konkrétní a čtenář si k nim může snadno doplnit podle svých zkušeností celkové vzezření budovy.)

II. Rozbor syntaktický

1. Určete skladebně první větu jako celek. (jednoduchá dvojčlenná věta rozvitá; oznamovací)

Určete základní skladební dvojici (zámeček stojí) a rozvitý člen závislý na přísudku. (Dvě příslovečná určení místa volně k sobě přiřazená; druhé determinuje první, zpřesňuje se jím postupně poloha zámečku.)

2. Vymezte obě příslovečná určení. (1. *na pokraji moravské dědiny*, 2. *kousek od hranic*).

3. Popište skladbu podmětové části. (Před vlastním podmětem je post postupně rozvíjející shodný přívlastek *bývalý lovecký*, za ním neshodný přívlastek *pánů* rozvitý dalším neshodným přívlastkem z *Větrova*.)

4. Jakým sklaächným útvarem je druhý větný celek? (souvětím souřadným slučovacím nespojkovým)

5. Z kolika vět se skládá? (ze dvou vět)

6. Proved'te skladebný rozbor praní věry. (Podmět je nevyjádřený, je jím *zámeček*, přísudek - *je omítnutý*, přísudek rozvit příslovečným určením způsobu, a to prostředku *žlutí*, a ten rozvit shodným přívlastkem *pampeliškovou*.)

7. Popište skladbu několikanásobného předmětu v druhé větě tohoto souvětí.

Na čem je tento předmět závislý? (na přísudkovém slovese *má*; dále viz 8-11)

8. Z kolika částí se několikanásobný předmět skládá? (ze dvou: 1. *spoustu věžiček*, 2. *korouhvičku*)

9. Čím jsou obě části rozvity? (přívlastky, první část přívlastkem shodným *pokrytých*, druhá neshodným *s kohoutem*)

10. Proč stojí shodný přívlastek za svým řídicím členem? (Protože je rozvitý.)

11. Čím je rozvitý? (příslovečným určením způsobu, a to prostředku *prejzy*)

12. Ve větě *V zámečku je dětský domov* najděte přísudek. (*je*)

13. Poslední větu rozložte na část podmětovou a přísudkovou. Ke které části patří časové určení *od šesti do patnácti let*? (Rozvíjí několikanásobný podmět *děvčata a kluci* jako neshodný přívlastek. O tom svědčí postavení vedle řídicího výrazu.)

14. Je ve větě ještě jiný přívlastek? (*všeobecně zvaní Větrováci*)

15. Určete jeho základ a rozvíjející členy. (Základem je slovesné přídavné jméno *zvaní*; *všeobecně* - příslovečné určení způsobu, *Větrováci* - doplněk.)

16. Určete přísudek poslední věty. (*žiji*)

17. Čím je rozvit? (příslovečným určením místa *v něm*)

III. Rozbor lexikální a slovtvorný

1. Co znamenají dvouslovná pojmenování *lovecký zámeček* a *dětský domov*? (*Lovecký zámeček* - menší výstavná stavba, která sloužila majitelům panství k zábavám, hlavně po lovech; *dětský domov* - budova, kde žijí děti, které nemají rodiče nebo jejichž rodiče se o ně nestarají)

2. Určete slovo *zámeček* po stránce slovotvorné. (Je to zdobnělina slova zámek.)
Které dva významy má slovo *zámek* a také zdobnělé *zámeček*?

1. rozsáhlá výstavná budova, šlechtické sídlo, 2. zařízení k zamykání něče-

no pomocí klíče) Co myslíte, souvisí tyto významy? (Souvisí; základní význam je zařízení k zamykání, význam feudální sídlo je přenesený, je to /pevnými zámky opatřená budova.)

3. Co se míní výrazem *páni z Větrova*? (Je to označení šlechtického rodu, *páni* byli příslušníci nejvyšší šlechty, šlechtický přídomek z *Větrova* původně označoval jejich sídlo.)

4. Co označuje slovo *dědina*?

(Je to moravský výraz pro vesnici nebo vůbec osadu) S kterými slovy souvisí? (*děd, dědit*) Proč asi? (Znamenalo původně zděděnou, i po drdách přejatou půdu, dnes je však tento původní motiv po jmenování už zastřený)

5. Jak rozumíte větě *byl omítnut pampeliškovou žlutí*? (Měl omítku pampeliškově žlutou, žluté barvy jako pampeliška.) Jak je utvořen a jaký význam má výraz *omítnutý* (je to přídavné jméno slovesné utvořené z trpného přičestí slovesa *omítnout*, označuje vlastnost jako výsledek činnosti.) Jak je utvořeno sloveso *omítnout*? (Z knižního slovesa *metat*, znamenajícího *házet, vrhat*, znamená tedy než co obecně české *ohodit*.)

Znáte květinu, která se jmenuje *pampeliška*?

(Obvykle myslíme jarní květinu se žlutými terči, z jejíchž dutých lodyh prýští při utržení bílé mléko /děti si z lodyh dělávaly frkačky/, ta se však odborně jmenuje *smetanka lékařská*, kdežto pampeliškou se odborně nazývá jiná květina, smetance podobná, *pampeliška podzimní*, má však plný stonek. Je to zvláštní slovo, v němž sice poznáváme příponu *-k(a)*, ale jinak je dnes zastřené, je nemotivované.)

Co rozumíme slovem *žlut'*? (Žluté zbarvení, je to tedy název vlastnosti, a to barvy, a pak žlutého barviva.)

Jak je utvořeno slovo *žlut'*? (Z přídavného jména *žlutý* bez přípony, ale se změkčením souhlásky *t* v *t'* přeřazením k podstatným jménům vzoru *kost*. Která jiná slova utvořená od přídavného jména *žlutý* znáte? (např. *žlutavý, žlut'oučký, nažloutlý, žluto, žluté, žlut'ásek, žloutenka, žloutek, zežloutnout, zažloutnout, zalžlutit, zažloutlý, žlutohnědý*).

6. Jak je odvozen název *Větrováci*?

(Je to obyvatelské jméno od místního jména *Větrov* /podle toho, že tam fouká vítr/ odvozené hovorovou příponou *-ák*, podobně jako *Pražák* k Praha, *Brňák* k Brno, *Moravak* k Morava.)

Která synonymní přípona má spíše knižní ráz?

(-an: *Pražan, Brňan, Moravan, Větrovan*)

7. Co se označuje slovem *prejzy*? (Druh oblých tašek na střeche, je to slovo německého původu, mnoho prejzových střech je např. v Praze na Malé Straně.)

8. Uveďte spisovná synonyma k hovorovému slovu *kluk*. (hoch, chlapec).
Uvedte některá slova odvozená a užitá je v krátkých větách. (*klouček, klučina, klukovský, klukovina...*)

9. Objasněte po stránce slovotvorné stavby slovo *korouhvička*.
(Zdrobnělé jméno ke *korouhev*, miní se *větrná korouhvička*, ukazující směr větru podle polohy volně se otáčející destičky, připomínající obvykle svým tvarem kohouta. *Korouhev* je slovo domácí, v němž můžeme vyčlenit příponu *-e/v* jako v *houžev, rykev, krokev* atp., slovotvorný základ je neprůhledný.)

IV. Rozbor slovnědruhový a tvaroslovný

1. Určete slovní druhy těchto slov v textu: *na, bývalý, z, je, žlut', má, a*.
(*na* - předložka, *bývalý* - přídavné jméno, *z* - předložka, *je, má* - slovesa, *žlut'* - podstatné jméno, *a* - spojka).

Kterým jiným slovním druhem může být v jiném textu tvar *je* a *ma*? (zájmenem, např. *vidím je, má vlast*).

2. Určete pád, číslo, rod a vzor tvaru podstatného jména *hranic*.

(2. p. mn. č. rodu ženského, vzor *ruže*)

Jak se liší tento tvar od tvaru vzoru?

(Tvar *hranic* je bez koncovky, tvar vzoru má koncovku - *í*: *ruží*).

3. Určete rod a vzor podstatného jména *děvčata*. (rod střední, vzor *kuře*) S kterým vzorem má vzor *kuře* v čísle jednotném zcela shodné koncovky?

(Se vzorem *moře*, rozdíl je pouze v tom, že se kmen vzoru *kuře* v j. č. rozšiřuje o kmenotvornou příponu *-et*).

S kterým vzorem má vzor *kuře* zcela shodné koncovky v čísle množném?

(Se vzorem *město*, rozdíl je pouze v tom, že se kmen vzoru *kuře* v mn. č. rozšiřuje o *-at-*).

4. Určete vzor a způsob skloňování podstatného jména *žlut'*.

(Původně se skloňovalo zcela podle vzoru *kost*, ale v dnešní češtině se v mn. č. užívají v 3., 6. a 7. p. jen tvary podle vzoru *píseň*: *žlutím, žlutích, žlutěmi/a* v 1. a 4. p. jsou vedle sebe původní tvary podle vzoru *kost* /*žlutí* i novější tvary podle vzoru *píseň* (*žlutě*).

5. Určete u slovesného tvaru *stojí* osobu, číslo, způsob, u způsobu oznamovacího také čas, dále slovesný rod a vid.

(3. os., j. č., způsob oznamovací, čas přítomný, rod činný, vid nedokonavý).

6. Určete třídu a vzor slovesa *žít* (žijí). (III. třída, vzor *kryje*)
Které tvary slovesa tohoto vzoru pokládáme za spisovné hovorové?
(*žiju, žijou, žijem*)

V. Rozbor zvukové a grafické stránky

Přečtěte nahlas celý text klidným vyprávěcím tempem; věnujte pozornost zejména členění delších větných celků pomocí různě výrazných pauz. Odpovídají všem pauzám interpunkční znaménka v textu tištěném? (Neodpovídají, interpunkce se řídí pravidly mluvnickými, kladení pauz zřeteli obsahovými a rytmičtými.)

VI. Rozbor stylistický

1. Jakým jazykem je text napsán?
(spisovným) Představte si, že by šlo o popis zámečku ve vlastivědné knížce nebo v turistickém průvodci. Které dva výrazy by ve zcela věcně nebo odborně zaměřeném popise nebyly užity? (*kousek, spousta*) Proč asi?
(Jsou příznačné pro běžné hovorové vyjadřování, označují vzdálenost a množství jen neurčitě.)
2. Které slovo v dalších větách je výrazně hovorové? (*klucí*)
Jsou v textu na druhé straně některé výrazy knižní? (Nejsou.)
Některá slova však nejsou příliš často užívaná, uveďte která. (*žlut', prejzy*)
Jak je tomu u slova *dědina*?
(Na Moravě je velmi běžné, v Čechách se užívá zřídka - běžné je slovo *vesnice*.)

4. 6. 9. 1.VZOR KOMPLEXNÍHO JAZYKOVÉHO ROZBORU (9 třída)

Zadání: Vypracujte všechny úkoly, které se vztahují k úvodnímu textu.

Text: *Jezdci zastavili koně a volný pěší dav ozbrojených i neozbrojených mužů, žen i dětí, který se zatím vypravil za nimi z Dlouhé třídy jako bouřící pestrá řeka, obklíčil ubohého ze všech stran.*

1. Proved'te grafický rozbor souvětí, určete druh vět vedlejších a poměr mezi nimi.

2. Určete větné členy slov:

Jako řeka -

Který -

Ze stran -

3. Najděte v textu sousloví -

.....

4. Najděte přívlastek neshodný -

5. Najděte synonymum ke slovu „*bouřící*“ -

6. Proved'te rozbor stavby slova „zastavili“ (tzn. kořen slova atd.) -

.....

7. Určete mluvnické kategorie slovesného tvaru „*vypravil se*“. -

.....

8. První větu souvětí upravte tak, aby sloveso bylo v podmiňovacím způsobu. -

.....

9. Od slovesa „*obklíčit*“ utvořte rozkazovací způsob. -

.....

10. Napište vzor slova „*pěší*“ -

.....

11. Najděte v textu podstatné jméno vlastní. -

.....

12. Utvořte antonymum ke slovu „jezdci“ -

.....

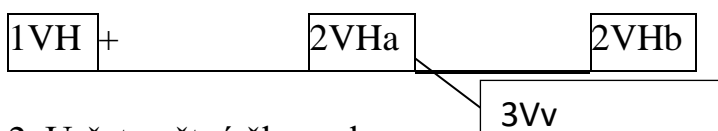
13. Upravte tyto dvě věty tak, aby z nich vzniklo souvětí podřadné.

V létě bylo pěkné počasí. Nejel jsem na výlet.

.....

ČESKÝ JAZYK - ŘEŠENÍ

1. Proved'te grafický rozbor souvětí, určete druh vět vedlejších a poměr mezi nimi.

2. Určete větné členy slov:

Jako řeka – *přísllovečné určení způsobu*

Který - *podmět*

Ze stran – *přísllovečné určení místa*

3. Najděte v textu sousloví.

– *Dlouhá třída*

4. Najděte přívlastek neshodný.

– *mužů, žen, dětí*

5. Najděte synonymum ke slovu „bouřící“

– *hučící*

6. Proved'te rozbor stavby slova „zastavili“ (tzn. kořen slova atd.).

Za – stav – il – i

Předpona – kořen – přípona – koncovka

7. Určete mluvnické kategorie slovesného tvaru „vypravil se“.

- *3. osoba, číslo jednotné, čas minulý, způsob oznamovací, rod činný, vid dokonavý, 4. třída, vzor prosí.*

8. První větu souvětí upravte tak, aby sloveso bylo v podmiňovacím způsobu.

– *Zastavili by.*

9. Od slovesa „obklíčit“ utvořte rozkazovací způsob.

– *Obklič / Obkličme / Obkličte.*

10. Napište vzor slova „pěší“

– *Vzor jarní.*

11. Najděte v textu podstatné jméno vlastní.

– *Dlouhá třída.*

12. Utvořte antonymum ke slovu „jezdci“

– *Pěší / pěšáci / chodci.*

13. Upravte tyto dvě věty tak, aby z nich vzniklo souvětí podřadné.

- *Ačkoliv bylo v létě pěkné počasí, nejel jsem na výlet.*

5. ДОВІДКОВИЙ МАТЕРІАЛ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ УРОКІВ З ЧЕСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ЗЗСО

5.1. TYPY HODIN LITERÁRNÍ VÝCHOVY

Hodina běžná – smíšená, kombinovaná (obsahuje prvky většiny ostatních typů hodin).

Hodina výkladová.

Hodina interpretační práce s literární textem.

Hodina tzv. aktuální literární výchovy – hodina věnovaná nejružnějším aktuálním otázkám literatury a kultury (kulturní události, akce, výročí, beseda s autorem, tematická beseda v místní knihovně) nebo individuálním čtenářským (diváckým) zájmům a zážitkům žáků (představení zájmové mimočítankové četby, hodnocení zhlédnutého představení).

Hodina opakovací.

Hodina zaměřená na ověřování znalostí žáků.

Popř. další typy hodin – např. *hodina věnovaná dramatizaci textu*, přípravě uměleckého (výrazného) přednesu, širěji koncipovaná hodina literární výchovy jako součást tematického projektu (integrace obsahů) apod.

5. 2. VZOR VYUČOVACÍ HODINY PŘI INTERPRETACI TEXTU

I. Úvodní fáze vyučovací hodiny

1. Motivace

psychologická příprava: uvést žáky do celkové atmosféry textu, vyvolat vhodnou náladu, vzbudit zájem (o práci s textem a navazující úkoly) a koncentraci
věcná příprava: objasnit význam nesrozumitelných slov nebo spojení, obrazných pojmenování, neznámých reálií – přitom nesmí být vyzrazen obsah ukázky

Výběr motivace závisí na textu, cílech, vybavení apod.: monologická x dialogická motivace, estetické činnosti žáků, mezipředmětové vztahy, auditivní či audiovizuální prostředek, hádanky, kvízy.

V rozhovoru možno oživit životní prožitky či čtenářské zážitky žáků spojené s tematikou textu – zvláště při próze s dětským hrdinou. Sepjetí čtenářského prožitku s vlastní zkušeností je silným motivačním prvkem. Je možno pracovat s titulem knihy a souvisejícími asociacemi a očekáváním žáků. Vizualizace představ.

2. První seznámení s textem

cílem vyvolat bezprostřední emocionální zážitek a podnítit žáky k další práci; auditivní a vizuální setkávání s dílem; u delších textů navazuje na hlasité čtení tiché čtení žáků (popř. kombinace);

možno zvolit metodu řízeného čtení a zapojit některé z metod rozvíjející čtenářské strategie žáků (debata s autorem, kladení otázek, vizualizace, předvídání apod.)

3. Orientační rozhovor

Ověřuje prvotní účinek textu a stupeň porozumění.

II. Interpretace textu

Interpretace textu představuje základ literární výchovy, má výběrový charakter a je nutno respektovat individuální odlišnosti žáků. Cílem je prohloubení prvotních estetických zážitků žáků – s žáky pracuje učitel, avšak nesmí zaujímat dominantní prostor, naopak jej má poskytovat žákům.

Podle uvážení je vhodné zapojit i tvořivou práci s textem, případně sledovat, které pasáže a myšlenky žáky výrazněji zaujaly (např. metodu podvojného deníku).

Měly by být naplňovány tyto základní cíle:

1. orientace v textu,
2. pochopení významu,
3. zformulování vlastního estetického soudu,
4. rozvoj četby a kultury mluvení,

5. prohlubování lit. poznatků,
6. estetické činnosti a rozvoj mezipředmětových vztahů.

Podle charakteru textu se obvykle věnuje pozornost těmto oblastem:

1. Tematická výstavba

Její dominantní složku představuje literární postava (dále např. prostředí, motiv, typ vypravěče) a rozhovor s žáky se věnuje těmto oblastem:

postavy hlavní x vedlejší; kladné x záporné;

lyrický subjekt (neztotožňovat s autorem),

charakteristika přímá a nepřímá; popis,

motivace jednání, myšlení, cítění, vztahy – nejjednodušší u pohádkových postav (povahové vlastnosti jasně vymezeny, pohnutky činů průhledné apod.);

srovnávání postav s vlastními zkušenostmi;

sledovat vývoj charakteru postav (např. v konfliktu);

podívat se na zápletku z hlediska jiné postavy;

vztah autora k postavám (vyjádřený v pásmu vypravěče) apod.

2. Kompoziční výstavba

Uspořádání jednotlivých složek díla (tj. děje, postav, prostředí...).

Považujeme za vhodné vést žáky k pochopení vztahů mezi částmi díla a k hlubšímu pochopení celku a věnujeme se těmto oblastem:

žáci člení děj, všímají si hlavní dějové linie, uvědomují si časovou následnost a příčinnou souvislost apod.; principy budování napětí či humorných zápletek;

analýza kompozičních postupů klas. pohádek

(ustálený začátek i konec); v poezii sledovat metaforické obměňování či opakování hlavního motivu, opakovací figury, rytmické schéma, rým apod.

3. Jazyková výstavba

Žáky vedeme k rozšiřování slovní zásoby a k pochopení funkce jazykových prostředků (práce se synonymy) a zaměřujeme se na tyto oblasti:

způsoby ozvláštňení spisovného jazyka: archaismy, expresivní slova, poetismy, dialektismy, neologismy, slang);

tropy – obrazná pojmenování (přirovnání, personifikace, metafora, ironie, oxymorón, hyperbola...);

vnímání zvukové stránky (zvukomalba, eufonie...);

stylistické a syntaktické zvláštnosti díla;

analýza postupů nonsensové literatury – spojování významově neslučitelných představ apod.

4. Samostatná práce žáků s textem.

Zčásti se překrývá s interpretační fází: úkoly a otázky za textem; tvůrčí aktivity, transformace textu apod.

III. Literárně estetické činnosti

Dovršení práce s textem představují takové činnosti žáků, v nichž se rozvíjejí jejich dovednosti vyjadřovací, přednesové (reprodukční) a tvořivé:

1. Práce s osnovou (slovní, obrázková) a reprodukci (věrná, podrobná, volná, stručná, výběrová) – vytváření osnovy z textu a naopak; domýšlení příběhu k jedné ilustraci; sestavení zpřeházené osnovy apod.

2. Předčítání a přednes – kultivovaná věrná reprodukce.

3. Dialogizace a dramatizace textu

4. Další kreativní činnosti (kresba, modelování...)

IV. Závěrečná fáze - reflexe

Uvědomění si smyslu vyučovací hodiny a jeho vztahu k žákům, případně světu kolem nich.

Reflexe čtenářských zážitků a shrnutí případných literárněteoretických informací. K nim by se žáci měli dostávat primárně vlastní aktivitou, vlastním poznáváním, nikoli pouze výkladem učitele.

Společná posouzení výsledků samostatné práce žáků a celkové hodnocení jejich pracovní aktivity.

Kontrolní otázky a úkoly

1. Vysvětlíte rozdíl mezi literárněvědnou a didaktickou interpretací literárního textu.
2. Jaké nebezpečí v sobě může interpretace textu v literární výchově skrývat?
3. Uveďte hlavní zásady didaktické interpretace textu.
4. Popište strukturu vyučovací hodiny zaměřené na didaktickou interpretaci textu.

5.3. VZOR PŘÍPRAVY NA VYUČOVACÍ HODINU SLOHOVÉ VÝCHOVY

Vzdělávací oblast: Jazyk a jazyková komunikace

Vzdělávací obor: Český jazyk a literatura

Tematický okruh: Komunikační a slohová výchova

Ročník: 5.

Předmět: Slohová výchova

Časová dotace: 1 vyučovací hodina (45 minut)

Téma vyučovací hodiny: *Popis postavy - procvičování*

Typ vyučovací hodiny: Opakovací a procvičovací

Výukové cíle:

Žák čte s porozuměním.

Žák předvede dramatizaci vybrané ukázky.

Žák zpracuje ve skupině popis postavy podle zadaných instrukcí.

TEXT

*Krále ten vzkaz pobavil. „To je opravdu chytrá holka, ta tvoje dcerka,“ pravil,
„pověz*

mi něco o ní.“

*„Je hezká jako růže zrána,“ rozpovídal se o ní rybář, „jako pstruh v peřeji, jako...,
jako...“*

„A kolikpak je jí?“

„Šestnáct.“

*„To bych ji rád poznal. Řekni jí, ať mě zítra navštíví. Chtěl bych ale po ní, aby
přijela –nepřijela, musí být ustrojená – neustrojená, obutá – neobutá, učesaná –
neučesaná a musí mi přinést dar – nedar. Pozdravuj ji ode mě a zítra ji očekávám
na zámku.“*

Jan Werich: Královna Koloběžka První (Fimfárum).

Pozn.:

Ukázka je z učebnice Český jazyk 5: učebnice pro 5. ročník, Nová škola, s. 105 a
byla použita v souvislosti s učivem o zájmenech: skloňování zájmen osobních.

Autoři k ní vytvořili tyto úkoly:

- a) Určete pád vyznačených zájmen.
- b) Zdůvodněte pravopis vyznačených zájmen. Pomáhejte si ukazovacími zájmeny
tu nebo té.

Rozvíjené a upevňované kompetence:

• k učení:

Žák pozoruje, porovnává, posuzuje, vyvozuje závěry.

Žák vyhledá v textu potřebné informace.

Žák vytvoří a formuluje vlastní názor na práci spolužáka.

• komunikativní:

Žák formuluje a vyjadřuje své myšlenky a názory v logickém sledu,
vhodně argumentuje. Naslouchá komentářům svých spolužáků a vhodně
na ně reaguje. Vyjadřuje se souvisle a kultivovaně.

- **sociální a personální:**

Žák účinně spolupracuje ve skupině, ovlivňuje kvalitu společné práce; respektuje názory svých spolužáků; přispívá k vytváření pozitivní atmosféry ve třídě.

Mezipředmětové vztahy: dramatická výchova, literární výchova, výtvarná výchova

Průřezové téma: osobnostní a sociální výchova - přispívání k dobrým mezilidským

vztahům ve třídě (respektování, podpora, pomoc), utváření a rozvíjení základních dovedností pro spolupráci

Pomůcky: text pro každého žáka, papír A4 pro každou skupinu

Metody: slovní (práce s textem; dialogické metody – diskuse, dramatizace; písemných prací)

Formy: skupinová, hromadná

Pojmová analýza:

- *nové pojmy:* ---
- *opakování pojmů:* jazykové prostředky – přídavná jména, výstižná slovesa, přirovnání;
- *doplňující pojmy:* frazeologie: rčení, přísloví, pořekadla

II. Struktura vyučovací hodiny

1. Úvod

Časová dotace: 5 minut

- Nejprve žáky seznámíme s obsahem vyučovací hodiny. Poté jim rozdáme uvedený text, který jim nejdříve sama výrazně přečtu. Kladu důraz na rozlišení jednotlivých hlasů (vypravěč, král, rybář).

Zeptáme se jich, zda pohádku, ze které ukázka je, znají a zda ji znají i pod jiným názvem. (Chytrá horákyň) Obě knihy, *Fimfárum od Jana Wericha* i *Zlatou knihu*

pohádek Boženy Němcové, ve kterých uvedené pohádky najdeme, žákům představíme.

Krále ten vzkaz pobavil. „To je opravdu chytrá holka, ta tvoje dcerka,“ pravil, „pověz

mi něco o ní.“

„Je hezká jako růže zrána,“ rozpovídal se o ní rybář, „jako pstruh v peřeji, jako..., jako...“

„A kolikpak je jí?“

„Šestnáct.“

„To bych ji rád poznal. Řekni jí, ať mě zítra navštíví. Chtěl bych ale po ní, aby přijela – nepřijela, musí být ustrojená – neustrojená, obutá – neobutá, učesaná – neučesaná a musí mi přinést dar – nedar. Pozdravuj ji ode mě a zítra ji očekávám na zámku.“

Jan Werich: Královna Koloběžka První (Fimfárum)

2. Hlavní část

▪ Čtení s porozuměním a rozvíjení komunikativní kompetence

Časová dotace: 15 minut

• Pokládáme žákům tyto otázky:

a) Kolik je v ukázce mluvčích? (dva: král, rybář)

b) Jak pojmenujeme toho, kdo nás příběhem provází? (vypravěč)

c) Vyhledejte v textu přirovnání a pokuste se je vysvětlit.

d) Znáte ještě další přirovnání nebo rčení, kterými můžeme tuto skutečnost vyjádřit? (*hezká jako kytky, holka jako lusk, krásná, až oči přecházejí, je jako malovaná, krásná jako z pohádky aj.*)

• Žáky rozdělíme do trojic. Jejich úkolem bude nacvičit si (5 min.) dramatizaci ukázky. Jeden z žáků představuje vypravěče, druhý krále a třetí rybáře. Poté některé z trojic předvedou dramatizaci před ostatními. Jednotlivá vystoupení společně porovnáme, zhodnotíme (dbáme na správnou a zřetelnou výslovnost, výrazný projev, intonaci), pochválíme (ZA CO?), doporučíme ke zlepšení (CO?)

▪ **Procvičování učiva**

Časová dotace: 3 minuty

• Vyjádřete přídavnými jmény, co všechno jste se o rybářově dceři z ukázky dozvěděli. (*mladá (šestnáctiletá), hezká, chytrá*)

• Položíme žákům otázku a zdůrazníme, aby pečlivě zvážili odpověď:

Je to totéž? chytrý x mazaný (chytrý – rozumově vyspělý, mazaný – vychytralý, prohnáný)

Co myslíte, byla rybářova dcera chytrá, mazaná nebo obojí? Svoji odpověď odůvodněte. Dokážete doplnit neúplné věty?

Chytrá jako Mazaná jako

▪ **Společný úkol**

Časová dotace: 7 minut

• Žáky rozdělíme do heterogenních skupin po 4–5 a rozdám jim listy papíru. Každá skupina si nejprve zvolí svého zapisovatele.

• Vyberte pro rybářovu dceru jméno a poté napište její krátký popis. Seznamte posluchače s tím, jak si představujete, že vypadala, když se vydala navštívit krále do zámku. Popis můžete začít větou:

A tak se ... vydala na cestu do zámku...

▪ **Kontrola splněného úkolu**

Časová dotace: 10 minut

• Zástupce každé skupiny přečte popis rybářovy dcery. Práce vzájemně porovnáme, zamyslíme se nad klady i nedokonalostmi jednotlivých prací; společně je zhodnotíme, poukážeme na originalitu, neotřelé nápady. Necháme žáky, aby vybrali ukázkou, která se jim líbila nejvíc. Své rozhodnutí však musejí odůvodnit.

• Práce jednotlivých skupin umístíme na nástěnku a ve výtvarné výchově si každý žák vybere jednu z ukázek a popisovanou postavu namaluje.

3. Závěrečná část:

Časová dotace: 3 minuty

Žáci dostanou také prostor k vyjádření svých pocitů při práci ve skupině, sebereflexi, zhodnocení činností.

4.3.1 Hodnocení realizace vyučovací hodiny

Pomocí této přípravy lze ověřit:

Žák píše správně po stránce obsahové i formální jednoduché komunikační žánry.

Žák sestaví popis předmětu (zvířete/osoby) a popis pracovního postupu, dodržuje logickou návaznost; pracuje podle otázkové osnovy. My jsme však pro tuto činnost vzhledem k časové náročnosti přípravy zvolili formu skupinové práce.

Na otázky ověřující čtení s porozuměním žáci odpovídali pohotově, aktivně se zapojovali do diskuse. Žádná z otázek nezůstala žáky nezodpovězena.

Při nácviku dramatizace ukázky se v jedné skupině žáci nemohli dohodnout, který z nich bude představovat krále. Byl tedy nutný můj zásah, aby žáci nestrávili většinu času určeného pro nácvik dohady. Role jsem jim rozdělila podle svého uvážení. Při dramatizaci každá skupina předvedla určitý originální prvek, např.: vypravěč byl schován za křídlem tabule, použití rekvizit (trůn, žezlo, apod.) a převleků, které měli žáci ve třídě připravené na vánoční jarmark, užití „filmové klapky“ aj. Žáci dokázali jednotlivé výstupy porovnat a zhodnotit. Konkrétně uváděli, co se jim líbilo a co by bylo vhodné udělat jinak. Většina žáků vhodně intonovala a také správně a zřetelně vyslovovala

Žáci předvedli vydařené práce, ve kterých se vyskytovala přirovnání, bohatá slovní zásoba, humor a originální nápady.

5. 4. TEMATICKÁ A KOMPOZIČNÍ SLOŽKA LITERÁRNÍHO DÍLA

Tematika (z řečtiny - položka, předmět)

Soubor témat př. lidé, duševní stavy, myšlenky, děje, prostředí, věci,...

Druhy témat: Postava – přímá a nepřímá charakteristika, motivace jednání

Prostředí – veškerý vnější svět (příroda, společenské vztahy, ideje, ...), atmosféra

Děj změna stavu odehrávající se v čase, událostech, motivech, ...druhy – přírodní, lidské, nadpřirozené, kombinované.

Typy témat:

Celkové = námět – konkretizace prostředí, doby, povahy, vztahů, ... (sci-fi, dobrodružné dílo, ...).

Hlavní – možný větší počet než jedno (W. S. – Romeo a Julie = Montekové a Kapuletové).

Vedlejší

Epizoda – uzavřený vedlejší děj, může být s ostatními tématy spojen volně (Viktorka v Babičce B. N.).

Motiv – nejmenší prvek tematické výstavby Všechna témata tvoří souvislý celek = kontext.

Kompozice (z latiny – skládat)

= způsob uspořádání a spojování tematických prvků v čase a prostoru

Uspořádání v čase:

Princip chronologický – události jsou řazeny tak, jak se měly odehrát

Retrospektivní postup – rozuzlení děje umístěno na začátek, pak se uvádějí a rozvíjejí zápletky.

Paralelní princip – dějové linie stojí vedle sebe, mají stejnou důležitost (střídání kapitol s různým místem nebo časem děje).

Rámcová kompozice – několik příběhů je vloženo do příběhu prvního, který tvoří obsahové i formální zarámování In medias res – uvádí do středu událostí, snaha porušit logický časový sled, ozvláštnit děj.

Uspořádání v prostoru:

= popis místa, prostředí stručný x zevrubný na jednom místě x na různých místech knihy reálný x vymyšlený ve vztahu k postavám – kontrastní x souhlasný

Spojování témat:

Těsné – vztah příčiny a následku (jeden jev vyplývá z druhého).

Volné – založeno na nepodstatných souvislostech Asociací – volný proud obraznosti (proud vědomí).

Koláž – prvky klademe vedle sebe, nejvolnější spojení.

Vztah mezi zobrazovanými jevy:

kontrast – vedle sebe jsou kladeny jevy protikladného rázu opakování – případně variace na různých místech díla gradace (vystupňování děje) – záměrné uspořádání motivů tak, aby děj postupoval od méně poutavých prvků k nejnapínavějším retardace – *zpomalení děje* *pointa* – *vyvrcholení příběhu*, obvykle nečekaným způsobem, zařazení nejzávažnějšího motivu na závěr kapitoly otevřený konec – rozuzlení příběhu nechá autor na čtenáři happy end – šťastné rozuzlení nebo katastrofický závěr.

Nejdůležitější prostředky kompoziční výstavby:

próza – věta, odstavec, kapitola;

poezie – verš, strofa, báseň;

drama – replika, výstup, dějství.

Výstavba epických a dramatických děl:

Expozice – vstup, úvod do děje, vymezení situace, předpoklady pro vznik konfliktu.

Kolize – začátek zápletky (událost, kterou začíná příběh), první střet protikladných zájmů, stupňování rozvoj děje.

Krise – střet, vyvrcholení konfliktu, děj nemůže pokračovat stejným směrem.

Peripetie – komplikace, stupňování napětí.

5. 5. OSNOVA ROZBORU UMĚLECKÉHO TEXTU

Umělecké dílo v obecně kulturním a literárněhistorickém kontextu

zařazení – próza, poezie, drama a hlavní znaky doba vzniku díla – století (desetiletí);

umělecký sloh nebo umělecký směr a jeho hlavní znakyznaky uměleckého slohu nebo směru v ukázce díla stejného období – společné a odlišné rysyvlivy působící na vznik daného díla;

(*inspirace*) autor – doba života (století)národnost (země původu)události, které ovlivnily jeho život a dílo charakteristika celoživotního díla s příklady;

další autoři daného období – rozdílné a společné znaky jejich literární tvorby s daným dílem znalost obsahu díla souvislost uměleckého a neuměleckého textu, srovnání.

Analýza uměleckého díla (textu)

Výstavba textu:

1. tematická (titul, motiv, postavy, prostředí, hlavní myšlenka);

2. kompoziční (pojetí času, gradace, fáze výstavby díla, pointa, napětí, způsob sdělení);

3. grafická (odstavce, kapitoly, sloky, verše)jazykové umělecké prostředky výstavby literárního díla:

1. tropy (metafora a metonymie a jejich druhy)

2. figury (opakování slov, hromadění slov nebo částí vět i celých vět)

3. řeč postav (přímá, nevlastní přímá, polopřímá, nepřímá)jazykové gramatické prostředky výstavby literárního díla;

1. syntax (typy vět a souvětí, soudržnost textu - konektory, větný celek a výpověď');

2. lexikum (význam slova, druhy slov z hlediska slovních druhů, doby vzniku, významu, původu, způsobu vytvoření).

5. 6. STRUKTURA LITERÁRNÍHO DÍLA

Struktura literárního díla

- jednotlivé složky uměleckého díla spolu úzce souvisejí- nelze je od sebe oddělit- vzájemně se ovlivňují- podobu literárního díla ovlivňují i stylové faktory – objektivní a subjektivní

1. Vrstva jazyková - spisovatel si vybírá jazykové prostředky a

využívá je jedinečným způsobem- jazykovou stránku výrazně ovlivňuje zvolená výrazová forma – poezie, próza, drama;

práce s jazykem je nejvíce patrná v oblasti slovní zásoby, při vytváření tzv.figur a tropů:

a. *slovní zásoba* : archaismy, slova knižní a zastaralá, neologismy, poetismy (slova pro poezib. tropyc. figury).

Základní tematické složky jsou:

2. Vrstva tematická

Základní tematické složky jsou:- *motiv- téma- děj- postava- čas a prostor- látka*

Látka = ta část skutečnosti, kterou si autor vybral k uměleckému zpracování (osoba, událost, děj);

- látku rozlišujeme na námět a předlohu = konkrétní námět, který byl zpracován v literatuře již dříve (Plautova hra Komédie o hrnci byla předlohou pro Moliérova Lakomce);

- úpravou uměleckého díla či jeho části vzniká parafráze, popř. variace, která je obsahově i formálně volnější;

- adaptací se rozumí buď převedení literárního díla do podoby divadelní hry, filmu, televizní inscenace, nebo přizpůsobení textu jinému okruhu čtenářů, než autor původně zamýšlel, např.dětem

- **Motiv je nejmenší stavební a významová složka literárního díla**

motiv = dílo se skládá z určitých motivů, kterými může být cokoliv – postava, zvíře, neživá věc, přírodní jev, promluva, gesto, situace apod.;

- *motiv* je nejmenší stavební a významová složka literárního díla;

- *motivy* se mohou opakovat, stavět do protikladů nebo stupňovat ve vyšší celky- dělí se na *dynamické* (posouvají děj dopředu) a *statické* (nemají vliv na plynutí děje)

Děj - vše, co se v díle odehrává

- v rámci děje můžeme rozlišit *fabuli a syžet*:

fabule - je souhrn jednotlivých událostí toho, co se vypráví;

syžet – představuje způsob vnitřní výstavby děje, konkrétní naplnění fabule – uspořádání jednotlivých výjevů, výběr postav, prostředí apod.

Postava – má stěžejní úlohu při rozvíjení děje

- *literární typ* – vzniká, pokud je postava nositelkou vlastností, jež jsou příznačné pro určitou skupinu lidí;

lyrický subjekt - způsob sdělení, které je čtenáři předkládáno v nedějové lyrice.

Autorský postoj lze ho vyčíst z každého literárního díla, jde o to, jak se autor pravděpodobně staví ke skutečnosti, kterou zachycuje;

- autorský postoj se odráží například v tom, zda vzniká dílo vážné – tragické, či komické- satira (sarkasmus);

– kritické nazírání skutečností komických dílech;

– parodie – dílo, které dosahuje komiky napodobováním jiného literárního díla, jeho jazyka, postavy apod., je vlastně karikatura provedená slovem, využívá často slabých stránek určitého díla;

– či dílo, které stylem vysoké literatury zachycuje jevy směšné, pokleslé, tím se liší od travestie – jež naopak zpřizemňuje témata pojímaná jako velká a vznešená.

Téma – výsek skutečnosti zobrazovaný literárním díle, skládá se z motivů;

– témata postav (motivy vzhledu, povah, chování, jednání, jazykového projevu, myšlenek, citů aj.);

– témata prostředí (zachycuje vnější prostředí – geografické a sociální, v němž se postavy pohybují);

– témat může být v díle více – témata hlavní a vedlejší.

Titul – může napovědět mnohé o tematické stránce díla:

– může naznačit hlavní motiv, látku, postavu, prostředí, děj, téma, autorský postoj, žánr apod.- incipit;

– počáteční zvýrazněná písmena textu, starší díla neměla tituly- po vynálezu knihtisku se objevil titulní list – titul, jméno autora, nakladatel, místo a rok vydání ad. (např. ilustrátor)

3. Vrstva kompoziční - princip uspořádání jednotlivých témat

- pro hodnocení způsobů kompozice jsou základními body počátek a konec díla;
- kompozice literárního díla je dána tím, jak jsou v něm uspořádány a spojeny jeho tematické nebo jazykové složky, a to z hlediska příčinnosti (logiky), času a prostoru- proti přísně logické kompozici (bajka) existuje protipól – díla psaná metodou tzv. proudu vědomí.

Kompoziční postupy - mohou být použity jak v rámci celého díla, tak

v jeho částech (kapitolách, odstavcích, slokách)- torzovité texty staré literatury neumožňují přesné určení kompoziční výstavby:

a. chronologická (kronikářská) kompozice

- děj se vyvíjí podle časové posloupnosti, jak šly události za sebou;

b. retrospektivní (zpětná) kompozice

- autor na začátku naznačí či přímo prozradí výsledek děje a teprve pak se čtenář dozví, co se vlastně odehrálo;
- někdy předsadí chronologicky vyprávěnému ději jen první kapitolu;
- typické pro knihy vzpomínek, detektivky;
- pokud je čtenář vtažen přímo do děje, nezdržuje se úvodem, hovoří se u postupu in medias res = k jádru věci;

- dílo se skládá z více příběhů vložených do příběhu hlavního

c. kompozice rámcová- dílo se skládá z více příběhů vložených do příběhu hlavního;

- vložené příběhy mohou být rozvíjeny dalšími epizodami – typické pro rozsáhlá orientální díla;

d. paralelní (prolínavá) kompozice

- souběžně se seznamujeme s několika dějovými liniemi, např. s jednotlivými osudy hlavních postav;
- různými způsoby se dějové linie propojují;
- využívána v rozsáhlých dílech s bohatým dějem – historické romány;

- v dílech s motivem putování či pronásledování

e. řetězová kompozice: děj se odvíjí jako sled samostatných příhod spojených jednou postavou či několika málo postavami;

- v dílech s motivem putování či pronásledování.

- **Výrazné zakončení se nazývá pointa**

ukončení děje- jednoznačně epická díla bývají většinou uzavřena happy – šťastně, nebo tragicky- výrazné zakončení se nazývá pointa- pointa – dílo nebo jeho část je ukončeno překvapivým výrazným motivem, někdy jde jen o shrnutí motivů- někdy autor dějově, popř.tematicky dílo neuzavře a zvolí otevřený konec;

syžet- pevné uspořádání dějových složek, tzn.vnitřní výstavbě děje, se říká syžet- pevné kompoziční uspořádání děje bylo typické pro antické drama :

a. expozice (úvod děje, výchozí situace);

b. kolize (zauzlení – počátek zápletky);

c. krize (rozvinutí zápletky až k ostrému, nesmiřitelnému konfliktu);

d. peripetie (nové zauzlení děje, překvapivý zvrat načas odkládající konečné řešení);

e. katastrofa (tragický závěr).

Vyprávěcí postupy - v epických textech

- řeč vypravěče :

a. prézens historický;

b. minulý čas;

c. 3.osoba = er-formad. 1.osoba = ich-forma;

řeč postav:

a. nevlastní přímá řeč – vnitřní monolog postav, není oddělena uvozovkami - např. Pavel sáhl po její ruce, pojd', tady nemůžeme zůstat.

b. nepřímá řeč – reprodukce řeči postav vypravěčem - např. Pavel sáhl po její ruce a řekl, že tady nemohou zůstat.

5. 7. Vzor : ROZBOR UMĚLECKÉHO TEXTU

Osnova

Rok a místo vydání knihy:

Nadpis. Název díla. Jméno autora. Rok a místo vydání knihy

1. Základní životopisné údaje o autorovi

Jeho nejvýznamnější současní zdroj: *slovník spisovatelů, údaje v knize, internet /wikipedie/*

2. Rok vzniku nebo prvního vydání díla

Umělecký směr díla (např. romantismus, realismus, meziválečná literatura apod.)
Stručná kulturněhistorická charakteristika doby zdroj: dějiny literatury, údaje v knize, internet

Stručná definice žánru nejvýznamnější díla žánru

3. Žánr díla

Stručná definice žánru nejvýznamnější díla žánru

Proza – souvislý text, je členěn odstavci (např. román, povídka, pověst ...);

Poezie – členění na sloky, verše, často obsahuje rým;

Drama – divadelní hra, obsahuje repliky postav;

Epika – má děj;

Lyrika – nemá děj, vyjadřuje pocity nálady atd.

4. Stručný obsah díla

(v případě básnické sbírky její celková koncepce a rozbor jedné básně, v případě sbírky povídek rozbor jedné povídky)

5. Rozbor díla

Téma - souhrn jednotlivých motivů, vyšší kompoziční celek;

- tématem - může být kterýkoliv jev skutečnosti, který má vztah k člověku.

(minulosti, přítomnosti nebo budoucnosti);

- důležité společenské události (válka, osvobození...) hlavní myšlenka díla, to, co řeší autormůže být hlavní (ústřední, nosné) nebo vedlejší

Motivy - základní jednotka lit. díla, kterou již není možno dále rozložit. Může jím být prakticky cokoli (postava, zvíře, událost, situace apod.)

Jazyková charakteristika – odchylky od běžné jazykové normy (spisovnost x nespisovnost, řeč přímá x nepřímá, monolog, dialog, krátké věty x dlouhá souvětí).

Kompoziční postup - v epických dílech především kompozice chronologická (postupná, od minulosti k přítomnosti, dále např. retrospektivní (zpětná, nejprve známe konec děje, později se dozvídáme, co mu předcházelo), paralelní (prolínává, několik dějových linií). V lyrických dílech se uplatňuje zpravidla kontrast, paralelismus, či pointa.

Postavy – hlavní, vedlejší, jejich charakteristika

Vypravěč – ich-forma, er-forma. Do jaké míry se autor účastní děje? Kdo je vypravěč? Je jím sám autor?

Postoj autora ke skutečnosti – reálný x fikční svět, úhel pohledu, z něhož autor vypráví, kontroverzní x obecně přijatelné názory apod.)

Časoprostor – kdy a kde se dílo odehrává

6. Význam díla pro další vývoj literatury

zdroje: internet, dějiny literatury, konzultace

7. Oblíbený úryvek z díla

Ne příliš dlouhý, může být zkrácen pomocí „ ... „

8. Vlastní názor na přečtené dílo

Podloženo argumenty (proč se mi dílo líbilo x nelíbilo, srovnání s jiným dílem, špatně x dobře se mi to četlo /Proč?/, srovnání s filmem apod.)